

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ

Հրապարակելու է 2-րդ համ Յովհաննէսեանի կրթական, բարոյական եւ հայրենասիրական պատմութեան շարքը. հայ տուններուն զարդն է, մանկներուն երջանկալիւնը՝ իրենց հետաքրքրական բովանդակութեամբ:

Ամէն սրտի յարմար հատորներ.

- 1.- ԱՆԻԷՆ ՔԱՐ ՄԸ ԲԵՐ
- 2.- ԱՐԳԻՆԱՅԻ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐԸ
- 3.- ՍՄԲԱՏԻ ԳԱՆՁԵՐԸ
- 4.- ՇԵՄԳՈՐԻ ԱՓԻՆ
ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՅԵՂԱՓՈՆՈՒԹԻՒՆԸ
- 5.- ԳԱՅԻԱՆԷՒ ՎՐԷԺԸ
- 6.- ԼԵՌՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ
- 7.- ԲԱԿԻՆ ՊԶՏԻԿԸ
- 8.- ԼԵՋՈՒՆ ՈՐ ԿԸ ՄԵՌՆԻ
- 9.- ՓՈՔՐԻԿ ՍԱՍՈՒՆՅԻՆ
(Շարունակելի)

2-րդ ՀԱՆՑ ԵՐԿՐԱՆԵՍԵԱՆ

ԱՐԳԻՆԱՅԻ

ԶԱՆԳԱԿՆԵՐԸ

Հայրենիքի

Զանգները

863.7
3847

Գ.2

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՉԱԻԱԿՆԵՐԸ

ԹԻԽ 2

863.7
3847
0հ.2

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ԱՐԳԻՆԱՅԻ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐԸ

(Բ. Տպագրութիւն)

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

10918

Այդ դարնան ծիծեռնակները նորէն խմբովին վերա-
դարձան հարաւէն՝ Արգինայի երկինքը: Անոնք հեռուէն
տեսան զեղնորակ զանգակաւորունը զմրուխտէ կանաչին
մէջ, եւ աւելի հրճուանքով ճրւճըւացին, Արգինա...
Արգինա:

Եօթ-ութ ամսուան բացակայութիւնը իրենց փոքրիկ
սրտին համար տարիներ եղած էին, այնքան էր կարօ-
տը՝ դարձեալ բոյն չինելու, ձագեր հանելու, այն զան-
դակասան շուրջ, վանքի ձեղուններուն տակ, որոնց սա-
կեպէն զարդերը, հիւսկէն խոյակներն ու կարմիր քարէ
քանդակները, արքունի պալատներ էին իրենց համար:

Արգինա սովորութիւն ունէր, հազիւ ծիծեռնակները
երեւէին իր երկինքին մէջ՝ զանգակները կը զարնէր,
ժողովուրդն ու վանականները զուրս կ'ելլէին, Թաշկի-
նակ ու ձեռք կը շարժէին սղոճներու սիրելի հիւրերը:
Ծիծեռնակները ասիկա զիտէին եւ անձկութեամբ կը
սպասէին: Բայց այդ տարի ծիծեռնակները չլսեցին
զանգակներու երկար ու ներդաշնակ ձայնը:

— Զանգակները ինչո՞ւ չեն հնչեր, զարմանքով
հարցուց ծեր ծիծեռնակ մը. արդեօք մեր ճամբան սը-
խալա՞ծ ենք:

— Ո՛չ, չենք սխալած, պատասխանեց ուրիշ մը.

ահա Ախուրեանը որ կը շողայ արեւան տակ, ահա զան-
դակատունը եւ վանքը: Տես այն այգիները, ուր կ'եր-
թայինք սակեգոյն խաղող ուտելու, ամէն բան տեղն է,
բայց ինչս^{ու} զանգակները չեն հնչեր, հարց սուաւ ինքն
ալ:

Անոնք խմբովին դարձեալ շրջան ըրին վանքին վը-
րայ, օղակներ կազմեցին անոր շուրջը, ու զանգակները
չէին հնչեր:

— Թերեւս ժամանակը սխալած ենք, ըսաւ դեռատու
ծիծեռնակ մը: Ձեզմէ ո՞վ օրացոյց ունի. նայինք ի՞նչ
ամիս եւ ի՞նչ օր է:

— Մեր սիրտն արդէն օրացոյց է, պատասխանեց
պառաւ ծիծեռնակ մը. ո՛չ, չենք սխալած, Ապրիլի մէջ
ենք: Անցեալ տարի ալ այս ժամանակ հասանք:

— Թերեւս կիրակի օր մը հասաք եւ տօնի համար
զանգակները հնչեցին, արդեօք տյսօր ի՞նչ օր է:

— Գիտեմ, դաւ դեռ պղտիկ ես, չես լսած մեր դա-
լան սուրախ զանգակները, մայրիկդ քեզի չպատմե՞ց թէ
ի՞նչ բերկրայից զանգակներ կը դարնէին, երբ Արդի-
նայի երկնքին վրայ մեր երամը երեւնար, ըսաւ անդէն
ուրիշ ծիծեռնակ մը:

— Ա՛խ, մի՛ յիշեցներ, պատասխանեց նորատի ծի-
ծեռնակը, ես մայր չունիմ:

— Ահ՛ղճ պղտիկ, ցաւագին հառաչեց ընկերը, ա-
ռանց մօր ծիծեռնակ մը, մանաւանդ քեզի պէս փոքրիկ՝
չոս պժուար կ'ապրի:

— Երբ անցեալ աշնան կը մեկնէինք այս վայրերէն,
մայրս հետս էր, Ախուրեանը մեր երամին տակ հան-
դարս կը հոսէր եւ սոհպ իր զոյնը սակի կամ արծաթ
կը փսխուէր, ի՞նչ գեղեցիկ էր այդ գեարը կանաչին մէջ:
Մայրս միշտ քովէս կը թռչէր, ես կ'ուզէի ամէնէն

բարձր թռչիլ, տղու փափաք ու եռանդ, ողորմած հա-
զին թեւերէս կը քաշէր ու կ'ազդարարէր ինձ. սղոսս
զգոյշ եղիր, ամպերուն կը զարնուիս, մէկ տեղդ կը
ցաւի, մօր սիրտ է գիտես, ամէն անգ Վտանդ կը տեսնէ:
Անցանք Արաքոն եւ մտանք մահմետական երկիր մը,
Պարսկաստանն էր. հսն ո՛չ զանդակատուն, ոչ ալ խաչ
կար: Տղաս, ըսաւ մայրս, հոս ուրիշ երկիր է, հոս
մարդիկ մեզի թշնամի են, քովէս մի՛ հեռանար: Մեր
երամը թռիչքէն յոգնած՝ կանդ առաւ զիւղի մը մէջ.
մտանք քիւերուն տակ: Ես նոր բան տեսնելու փափա-
քով՝ թոսյ դուրս, դեռ երեկոյեան արեւը կար, շրջան
ըրի սղքասիկ գիւղին վրայ: Ո՛ւր Արգինան, ո՛ւր այդ
տեղը: Երբ վերադարձայ՝ մայրս չկար, արդէն սրտի
ցաւէն կը տառապէր՝ եւ չար տղեկ մը պարսափկով
գայն սպաննած ու գետին նետած էր: Տաւէս սաստիկ
ճիշ մը վրցուցի եւ միայն մօրս դիակը տեսայ այդ ան-
դաւթին ձեռքը՝ որ չար ուրախութեամբ հետը կը խա-
ղար:

Փոքրիկ ծիծեռնակին աչքերէն կապոյտ ուլունքի
չափ արցունք հոսեցաւ, թեւով սրբեց եւ շարունակեց.

— Եզրայրներս ալ շնդկաստանի մէջ կորսնցուցի.
գեղին ջերմէ բոնուեցան ու մէկ օրուան մէջ երկու մե-
ռելներ երան մեր բոյնէն: Հիմա որք եմ ու մայր չու-
նիմ:

Յանկարծ ամբողջ երամը տխուր տրտունջ մը բար-
ձրացուց եւ մութ զգացում մը անցաւ անոնց սրտերէն:

— Չանգակները ինչս^{ու} չեն զարնէր, փսիսուքով
հարցում մը անցաւ բերանէ բերան:

— Ամէն բան նոյն տեղն է, զանգակները կախուած՝
չուանը վրան, ըսաւ ծեր ծիծեռնակ մը. խելքս չի հաս-
նիր այս լուսթեան, ես ահա չորս տարի է որ հոս կու

դամ, աչքերս հոս տեսան առաջին կապոյտը, հոս տանիքի մը տակ մայրս սիրուն բոյն մը շինեց, Արգինան է, բայց զանգակները ինչո՞ւ չեն հնչեր:

Հէգ թոշնակները չհասկցան պատճառը եւ խորհեցան աւելի ցած թոխք մը կատարել վանքին ու զանգակասան շուրջը, հետաքրքրութիւն արթնցնելու համար:

— Աւելի վար, աւելի վար իջէք, հրամայեց ծեր ծիծեռնակը:

Թեւերու անսովոր թափահարումը սարսուռ տուաւ օդին եւ ծառերու տերեւներն ալ շարժելով կարծես պար բռնեցին վանքին ու զանգակասան շուրջը: Բայց զանգակները չէին հնչեր:

— Զարմանալի՛ բան, բաւ ծիծեռնակ մը, ես իջայ մինչեւ վանքին տանիքը, մարդ մարդասանք չկար, դռներ, պատուհաններ՝ կտորտուած, ամէն կողմ աւերակ: Իջայ վանքին բակը, անթի էի, ըսի ճանճ մը զանճ, եւ դարձեալ մէկը չտեսայ: Արդեօք սաղէ՞տ մը պատահեք է:

— Աստուած չընէ, ըսին բոլորը: Ասոնք բարի մարդիկ են, ինչո՞ւ թշնամիներ պիտի ունենան:

— Դժբախտաբար աշխարհը բարիներուն թշնամի է, բաւ պիտաի ծիծեռնակը:

— Կեցէք ես երթամ նոյնիմ, բաւ ծեր ծիծեռնակը. աս տղան ըսածներուն շատ չեմ հաւատար, դուք օդի մէջէն վար մի՛ իջնէք:

Ծեր ծիծեռնակը շատ զոսւշութեամբ իջաւ վանքին տանիքը, չըջեցաւ գիւղին մէջ, անցաւ բերդը, զանգակասան շորս կողմը քանի մը անգամ դարձաւ: Տըզուն ըսածը ճիշտ էր, մարդ մարդասանք չկար եւ ամէն կողմ աւերակ էր: Վեր բարձրացաւ եւ լալագին կանչեց.

— Աղէ՛տ մը, աղէ՛տ մը, մեծ աղէտ մը պատահած է մեր սիրելի Արգինային:

Եւ տխուր ողբ մը բարձրացաւ փոքրիկ բերաններէ, այնքան աղեկտուր՝ որ սիրտ կը քաղէր:

— Արդեօք երկրաշա՞րժ եղած է, ըսաւ ծիծեռնակ մը. այս կողմերը շատ երկրաշարժ կ'ըլլայ եղեր:

— Եթէ երկրաշարժ ըլլար՝ տուններն ալ կործանած կ'ըլլային, պատասխանեց ուրիշ մը. ասիկա սարբեր աղէտ է:

Կամաց կամաց բոլորն ալ սկսան վար իջնել. ոչ ոք սիրտ ունէր խօսելու. ոչ ոք բոյնի մասին կը մտածէր: Ծատեր դացին զանգակասան մէջ, թեւերով շոյեցին զանգակները, բայց տխուր ոյժ մը թոյլ չտուաւ իրենց հոն մնալու: Արդէն արեւը մարեր էր եւ այդ դիշեր կերպով մը անցուցին:

Յաջորդ օրը անայլ արշալոյս մը ծագեցաւ, դաղջ օդը հեշտութիւն կու տար բնութեան եւ ցօղը մարդրիտի պէս կը փայլէր դաշտերու եւ թուփերու վրայ: Ծիծեռնակները լսեցին Ախուրեանի քաղցրահնչիւն խոխոջը եւ տեսան անոր ջուրերուն մէջ Արգինայի զանգակասան ցոլացումը: Ոմանք թռան կեր փնտռելու, սնոթի էին եւ հազիւ որդ մը կամ ճանճ մը իրենց բերանն ինկաւ: Ծեր ծիծեռնակը կանչեց ամբողջ երամը վանքին տանիքը, եւ ըսաւ.

— Մենք պէտք է պարզենք այս սարսափելի դաղտանիքը. ես պէտք ունիմ կարիճ եւ դիմացկուն վարուժաններու, հետախուզութեան համար:

Իսկոյն հարիւրաւորներ պատրաստ էին հրամանի: Նա հարիւրական՝ երեք խումբ դատեց ու ըսաւ.

— Գացէք շրջակաները քննելու՝ թէ ի՞նչ եղան վան-

բին ու գիւղին բնակիչները, արդեօք ուրիշ ան՞գ փոխադրուած են :

Ծիծեռնակը, որ ժամական 250 միոն կը կորէ, իրեն համար ոչինչ էր շուտով լուր բերելը: Անոնք սրացան դանտայան սուրբութեամբ: Խումր մը հասաւ Կումայրի (Լինինական), Արարտոժոան գուտառին մէջ. քաղաքին շուրջ սեւ ու անծայր բաղմութիւն մը տարածուած էր. շատ ցածէն սկսան թռչիլ, գրեթէ մարդոց դրսխներուն դոչէլու մօտ. տեսան փայլուն գէնքեր, ոսկաւարաներ, վահաններ, ձիեր եւ անոնց մէջ՝ գոյն-դոյն հազուամաներով կիներ, վանակահներ, ծեր եւ տղայ: Ծիծեռնակ մը նշմարեց մէկը՝ սր անշարժ կը նայէր իրենց:

— Արդինայի վանահա՛յրը, վանահա՛յրը, գոչեց ծիծեռնակը. զինքը լաւ կը ճանչնամ, իր սրտուհանին վրայ ինծի միշտ կեր կու տար:

Հետադասիչ երամը հասկցաւ թէ պատերազմ եղած է, թէ գերի տարած են Արդինայի բնակիչները, եւ իսկայն դարձաւ՝ ծեր ծիծեռնակին տխուր լուրը սանկլու:

Երբ Արդինայի վանքին սանիքին վրայ խորհուրդի նստան, բարբրին գէմքերը տրտում ու կախ էին: Խոր լուսթիւն տիրեց. սպա երիտասարդ ծիծեռնակը ըսաւ.

— Մենք մեր բարեխարհներուն համար պէտք է՛ բան մը ընենք:

— Ի՞նչ կրնանք ընել, պատասխանեց ծեր ծիծեռնակ մը. մենք ինչո՞՞թ առչուններ ենք, գէթ արծիւի մայիլներ ունենայինք այդ գաղանները բզբռելու համար:

— Ինչո՞ւ կը դարձանաս, Աստուած ամէնէն տկար արարածին ալ գէնք մը տուած է. նայէ մըջիւնը, որ մենք կը ժողովենք ու կ'ուսենք, իր խայթոցն ունի, պատասխանեցին անդիւն:

— Հասրա մեղուն, ըսաւ ուրիշ մը, ս՞ի կը համարձակի անոր փեթակին մօտենալ:

Ծեր ծիծեռնակը զարմացաւ երիտասարդ վարուժաններուն վրայ, առաջին անգամ կը լսէր հերոսական նման խօսքեր:

— Ես, բաւ անսնցմէ մէկը, յանդուզն՝ բայց լաւ բան մը խորհեցայ:

— Ի՞նչ, ի՞նչ, հարցուցին ամէնքը:

— Այդ բազմութեան մէջ փաթթոցաւոր մէկը տեսայ, հիանալի հագուած ու նստած էր ոսկի տախտի մը վրայ. ասիկա անսլոյման այդ գաղաններուն մեծն ըլլալու է. յարձակինք ասոր վրայ, կացահարներ մարմինը, եւ եթէ կարելի է՝ աչքերը փորենք:

— Հիանալի՛ է, հիանալի՛ է, ըսին երիտասարդ միւս վարուժանները: Ծեր ծիծեռնակը գլուխը շարժեց անհաւատի պէս:

— Սրենք մեր կառուցները, ըսաւ մէկը:

— Մէկ ձեռքով՝ ձեզմէ տասնեակներ կտար կտոր կ'ընէ, ըսաւ ծեր ծիծեռնակը:

— Թերեւս քանի մը տասնեակներ կը մեռնինք, սակայն այդ գաղանին աչքերը կը փորենք, պատասխանեց անդիւն հուժկու ծիծեռնակ մը:

Իսկոյն ամէնքը թօան քորերու վրայ, սրեցին իրենց կտուցները, մինչ ծեր ծիծեռնակը անհաւատ՝ գլուխը կը շարժէր:

Կէսօր էր, Հայաստանի մէջ տաքը շուտ կ'իյնայ, եւ այդ օրերուն բացառիկ սառ էր: Ծիծեռնակները նորէն երեւցան գերեվար բաղմութեան վրայ. գերի եւ գերեվար տարածուած էին խտտերու վրայ կէս թլմարած վիճակի մէջ: Ծիծեռնակները երկար շրջաններ ըրին գտնելու այն փառաւոր մարդը: Բազմութենէն

զուրս՝ բաց դաշտի մը մէջ տեսան դուանդեղ լայն հովանոց մը: Ծիծեռնակ մը ցածէն թռաւ, պրեթէ հովանոցին քուսելով՝ նետի պէս անցաւ:

— Այս փառաւոր հովանոցին տակ մէկը կը քնանայ, մետաքսէ սպիտակ անկողնի վրայ, ըսաւ իր ընկերներուն:

Ուրիշներ ալ տահեցան փոր. մարդը՝ աչքերը խուփ կը քնանար կոնակին վրայ: Ծիծեռնակ մը կառուցով փորին դարկաւ. մարդը կէս արթուն՝ շփեց կակիծը ու նորէն քնացաւ:

— Իջէք, ըսաւ կամացուկ մը առաջնորդ ծիծեռնակը. եւ քսան-երեսուն հատ խոյսցան քնացող մարդուն վրայ: Կասցիք քանի մը հարուածներ անոր մէկ աչքը փորեցին: Նա ընդստա վեր ցատկեց, ճշաց եւ միւս աչքին բիրն ալ տեղէն ելաւ: Սարխափերով քանի մը ծիծեռնակ հարուածեց եւ ոմանց թեւք վխատեցաւ: Յաւէն մղկատայով, փնառեց քոյի թմբուկը՝ հարուածով մէկը կանչելու: Եկան, եւ ի՛նչ տեսնեն, իրենց առաջնորդ զորավար Բուզան՝ կուրցեր էր: Ոչ սք մտեցաւ, սարսափ զդուցին. ամանք ըսին թէ Աստուծոյ պատիժն է, աշխարհ անմեղ արիւններու վրէժը:

Բանակին մէջ լուր տարածուեցաւ, թէ Աստուած Բուզայի աչքերը կուրցուցեր է: Իրենք ալ չէին սիրեր այդ բռնաւորը, զղուեր էին արիւն եւ արցունք տեսնել:

Ծիծեռնակները տակաւին կը շրջէին երկնքին մէջ. կ'ուղչին լուրեր հաւաքել, զգացումներ հասկնալ: Երեկոյեան մօտ բանակին մէջ մուսնետիկ ելաւ, թէ ըլլոր գերիները՝ այր թէ կին, ծեր թէ տղայ ազատ են զանաբար իրենց տուները: Երբ գիտուորները շղթաները բացին, դունապեղ բազմութիւն մը, ուրախ շարկան-

... եւ ծիծեռնակները խոյսցան քնացող մարդուն վրայ...

ներով ու սաղմոսներով տարածուեցաւ ամէն ուղղութեամբ: Ծիծեռնակները տեսան որ խումբ մը վանականներ եւ ընտանիքներ ճանապարհընկերներն զէպի Արդի-դինա:

— Մերիններն են, մերինները, ըսին անոնք, եւ կարծես չփրթի պէս անոնց վրայէն հետեւեցան ճամբուն: Գրեթէ դիչեր մը եւ օր մը պէտք էր որ Արդինա հասնէին: Մութը կտխեց եւ ծիծեռնակները փութացին զէթ ուղղամուղով հասնիլ Արդինա: Եկուոր վաշտը դանդակասան շուրջ եօթն անգամ ուրախ կանչելով շրջան ըրաւ:

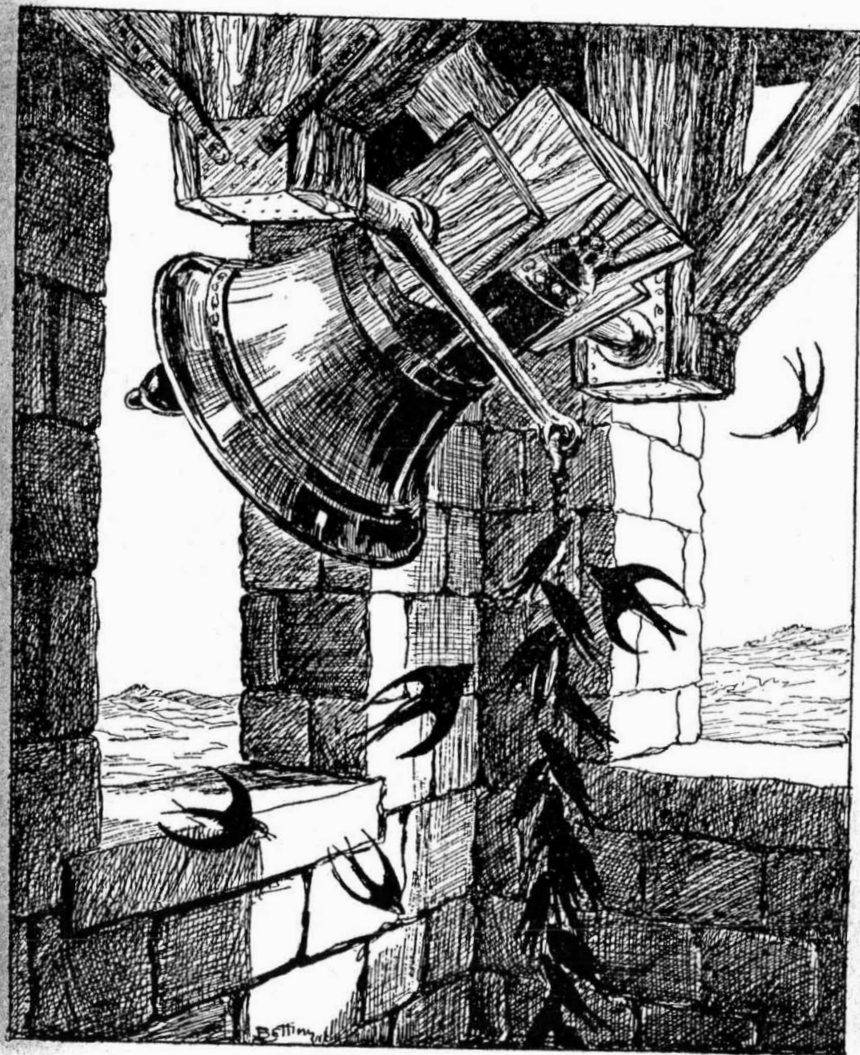
— Յաղթութի՛ւն, յաղթութի՛ւն, ճրճըւացին զիլ ձայնով եւ դացին իրենց արգար հանդիստն առնելու:

Յաջորդ օրը բացառիկ ուրախութեամբ բացուեցաւ մարդ երբ ուրախ է՝ օրերը սարրեր կ'ըլլան: Ծեր ծիծեռնակը բացառիկ նիստի հրաւիրեց բոլոր երամբ: Վանքի տանիքին վրայ ասեղ ձգելիք ասեղ չկար: Հերոս վաշտը առանձին խումբ եղած էր եւ մարիններուն աչքերը միշտ իրենց վրայ էին:

— Պէտք է լաւ ընդունելութիւն մը ընենք մեր սիրելիներուն, ըսաւ ծեր ծիծեռնակը: Ես կը խորհիմ թէ բոլորս ընդառաջ երթանք ցնծութեամբ Արդինա մտնելու համար. մեր դարձանային առաջին մուտքը ցաւ ու մտորանք էր, ասիկա թող աւելի փառաւոր ըլլայ:

— Երթանք, ըսին ուրիշներ ալ, մանաւանդ թէ մեր թեւերով ստուեր ձգենք վրանին, որպէսզի կիզիչ արեւն չնեկուին:

Հազարաւորներ բարձրացան օդը, ու թռիչք չէր՝ այլ խոյտանք. շատեր գլխիվայր անկումներ կ'ընէին, ուրիշներ թեւ թեւ պար կը բռնէին կապոյտին մէջ, կամ պասկներ կը ձեւացնէին ու կը քակուէին խունկի

... եւ չուաներէն կախուելով զանգակներն հնչեցուցին...

ծուկներու պէս: Քիչ վերջ արդէն բլրան մը կողին թաւալող ճամբուն վրայ տեսնուեցաւ ղերիններու շարքը: Միծեռնակները իրտ հսփանի մը կաղմեցին, մարդիկ տեսան, ուրախացան, յանկարծ երկնքէն երփնելանգ վարդերու թերթիկներ թափեցան, մարիններու փափուկ մտածութիւնն էր: Թերեւս կէս ժամէն գերիները հասնէին Արդինա: Միծեռնակները տղու պէս անհամբեր էին, կը բացուէին ու կը դոցուէին անոնց վերայ, ասա առաջինները մօտեցան Արգինայի: Յանկարծ երկնքին մէջ չքացան բոլոր ծիծեռնակները: Հաղարաւորներ խոնուեցան զանդակաւորան մէջ եւ չուաններէն կախուելով՝ զանդակները հնչեցուցին, երբ վանահայրը ոտք դրաւ վանքի բակին մէջ:

Արգինան նորէն կը ծնանէր Վանանդի զմբուխտէ զաշուերուն մէջ:

Հարաւային Սիւնիքի մէջ կը գտնուի Որոտան գետը, նա սղմկալից է, երբեք թոյլ չի տար որ սարերը խաղաղ գիշերներ ունենան, ձորերը խորհրդաւորութիւն եւ անտառները քնանան լուսնկայի տակ: Կը պոռայ, կը հեծեծէ, կը զարնէ ժայռերուն, կը կատղի եւ լայն ճամբայ կ'ուզէ դէպի Մուղանի դաշտը:

Հոն, այդ դետի ափին՝ հին օրերէն կը բարձրանայ ղեղաքանդակ եւ սլացիկ ղանգակատուն մը որ ցոյց կուտայ թէ հոն սրբավայր մը կայ, վանք մը, եկեղեցի մը, արահետ մը՝ որ յողնած կը բարձրանայ դէպի Տաթեւ: Հոն սրբազան հնութիւնը դրած է ամէն տեսակ ներկեր, կարմիրը՝ կարմիր չէ, դեղինը՝ դեղին չէ, կապոյտը՝ կապոյտ չէ, ամէն գոյն՝ եւ ոչ մէկ երանգ: Քանդակուած ծաղիկներու եւ տերեւներու շրթները մաշած են, քարէ հրեշտակներու թեւերը ալ ոյժ չունին վեր թռչելու:

Բարեպաշտ Հայութիւնը զայն նուիրած է իր առաջին առաքեալին եւ սուրբ թաղէոսը եղած է ժողովուրդին բերնին Ստաթեւ. Ս դիրն ալ օր մը փրթաւ այդ անունէն եւ մնաց Տաթեւը: Հիմա Տաթեւ կը կոչուի: Մեռնիմ իր սուրբ անունին, սուրբ զօրութեանը, Ս. Խաչին:

Հին ժամանակները հսն կ'ապրէին հարիւրաւոր վա-
նականներ: Ամէն ոք իր գործն ունէր, պարսպ մարդ
չկար եւ պարսպ կենալը մեծ մեղք էր: Ոմանք գիշեր
ցորեկ կ'աօթէին, ուրիշներ աղիները կը մշակէին:
Մէկուն աշխատանքը բոլորին համար էր, բոլորին աշ-
խատանքը՝ ամէն մէկուն համար էր:

Միմոն վանականը սջիարի կամ եղնիկի կաշիները
կը խաղտխորդէր, Յովհաննէս վանականը զոնոնք քա-
րէ պրանով կը կոկէր ու կը փայլեցնէր, Եղիշ վանա-
կանը մելան կը պատրաստէր: Արսէն վանականը ծա-
ղիկներէն զոյներ կը պատրաստէր, Գրիգոր վանականը
սատուածարանական, փիլիսոփայական դրօշեր կը գրէր,
Խոկ Սոսրով վանականը կը ծաղկազորդէր մապաղաթ-
ներու լուսանցքները, սակայն Սաշելութեան եւ Տիրա-
մօր պատկերները նկարելու մէջ ամէնէն վարպետն ու
ճաշակաւորը Սարգիս վանականն էր:

Օրերով, սարիներով այդ փեթակին մէջ մարդկու-
յին մեղսներ կ'աշխատէին ու կը ճոխացնէին մեր գրա-
կանութիւնը: Տեսակ մը մարդկային տպարան էր:

Օր մը եկաւ գիւլպաղի մը, էջը միասին, եւ բար-
ճրանալով վանքի արահետէն՝ մտաւ ուղղակի վանքի
աշխատանոցը, էջն ալ միասին:

— Այ մարդ, ըսաւ Սողոմոն վանահայրը, ախո՞ռ
կը կարծես որ էջով ներս մտար:

— Ձէ, հայր սուրբ, տարիներով աշխատեցայ, այ-
դի տնկեցի, խաղող քաղեցի, ցորեն ցանեցի՝ ոսկի հրն-
ձեցի, տարի զանոնք Շուշի քաղաքը ծախեցի, եւ քանի
մը ոսկի շահեցայ: Ոչխարներ ունէի սարերուն վրայ,
մորթեցի հարիւր հատ, կաշին եւ առի՝ միւր վանքե-
րուն եւ աղքատներուն բաժնեցի. եկած եմ հիմա խըն-

Մտաւ ուղղակի վանքին աշխատանոցը, էջն ալ միասին

դրելու քու սրբութենէդ որ ինծի Աւետարան մը ղլլել տաս, մէջը սիրուն պատկերներով:

Կարդալ զիտե՞ս, հարցուց վանահայրը:

— Ո՛չ, կարդալ չեմ զիտեր:

— Ի՞նչ պիտի ընես Աւետարանը, երբ կարդալ չես զիտեր:

Աշխատող վանականները խնդացին:

— Պիտի դնեմ մետաքսէ բարձի վրայ, պիտի նայիմ, պիտի նայիմ, հարկաւ բան մըն ալ ինծի կ'ըսէ, պատասխանեց զիւրացին:

Վանահայրը տեսաւ որ միամիտ հաւատք ունի եւ բարբ մարդ է, ըսաւ.

— Եղիցի:

Գիւղացին թափեց չորրորդ կաշիները եւ զօրիկն քանի մը ոսկի հանելով յանձնեց վսնահօր:

— Եթէ քիչ են, դարձեալ կ'աշխատիմ եւ կը բերեմ արդար զինք, ըսաւ զիւրացին:

— Ժշմարտապէս, դարձաւ վանականներուն Սողոմոն վանահայրը, ամբողջ Հայաստանի մէջ այսպիսի հաւատք չտեսայ: Հորուստներ զլրամը չփելով կու տան, ստիկա իր ձեռքը լայն բացաւ:

Գիւղացին ձեռք իչուն պարանք եւ սկսաւ զարմանքով զիտել գեղեցիկ ծաղիկները, Յիսուսի եւ Տիրամօր պատկերները:

— Բա՛, ըսաւ, այս ի՞նչ սիրուն են, մեր սարերու ծաղիկներէն աւելի գեղեցիկ: Ասոնք ո՞ր սարերէն հաւաքած էք, Արապածի Ծաղկաձորէ՞ն, հարցուց միամտութեամբ:

— Մարդ Աստուծոյ, ներկուած են, չե՞ս սէսներ, պատասխանեց Սարգիս վանականը:

Գիւղացին զարմացած եւ տրտում մնաց: Յետոյ զիտելով Տիրամօր պատկերը, հարցուց Սարգիս վանականին:

— Ասիկա ճիշտ Տիրամօր պատկերն է, այնպէս չէ՞, դուն զինքը տեսե՞ր ես:

Սարգիս վանականը դարձեալ խնդաց եւ ըսաւ.

— Ես չեմ տեսած զինքը, անիկա հարիւրաւոր տարիներ առաջ երկինք գացիր է. ասիկա ներշնչումով գծած էմ:

— Է՛հ, նոյն բանն է, պատասխանեց զիւրացին, դուն զինքը տեսիլքով կը ճանչնաս, քանի որ ներշնչուէր ես:

Սարգիս վանականը դարձեալ ժպտեցաւ եւ ըսաւ.

— Այո՛, ներշնչումն ալ տեսակ մը տեսիլք է:

Գիւղացին նայեցաւ իր չորս կողմը, այդ աշխատանքը արքայութիւն կը թուէր, սիրաւ քաջեց, եւ գրեթէ անհամարձակ կերպով դարձաւ վանահօր.

— Ի՞նչ լուն է այստեղ, երանի թէ ես ալ ձեր մէջն ըլլայի: Արդէն աշխարհի վրայ մարդ չունիմ: Եղբայր մ'ունէի՝ մանկութեանը փախցուցին տապալակներ. հայրս ու մայրս սրտի ցաւէն մեռան, ես մնացի մինակ մեր արտերուն եւ հօտերուն հետ:

— Կին, գաւակներ չունի՞ս, հարցուց վանահայրը:

— Ո՛չ, սրտիս ցաւէն՝ ամուսնանալու փափաքս ալ գնաց, աշխարհը բան չ'սուրբեր. մինակ կ'ապրիմ տղաներու եւ հօտերու հետ:

— Ի՞նչ պիտի ընես, գաւակս, ըսաւ անոյշ շեշտով վանահայրը, կեանքը երկու դէմքով մարդ մըն է, ո՞մանց ուրախ դէմքը կը ցուցնէ, ուրիշներու՝ տխուր դէմքը:

Գիւղացիին կամաց կամաց զուրս ելաւ աշխատանքէն, սակայն աչքերը չէին բաժնուիր մագաղաթի ծաղիկներէն եւ մտնաւանդ Տիրամօր նկարէն, կարծես ներքին ձայն մը կը զարնէր սրտին վրայ եւ կ'ըսէր.

— Հո՛ւս կեցիր:

Դարձեալ ետ եկաւ իչաւն սանձէն բռնած եւ ըսաւ.

— Հայր սուրբ, իմ Աւետարանիս վրայ Տիրամօր այս պատկերէն դրէ՛ք, սրտիս դպաւ, նա զիս կը հասկընայ, ես ալ իր լեզուն կը հասկնամ:

Յետոյ անհամարձակ՝ ըսաւ զարձեալ.

— Հայր սուրբ:

— Ի՞նչ կայ, գաւակս:

— Ո՛րքան հաճելի է այստեղ... ես ալ կը փափաքէի հոս մնալ, բայց պիտի ըսէ՛ք թէ ի՛նչ պիտի ընենք այս կոչս գիւղացիին:

— Կոչումը Աստուծմէ է, զաւակս, մենք չենք որ մարդիկ կը կանչենք, այլ Աստուած գիրենք հոս կը զրկէ:

— Բայց այս պատուական հայրերը գծել գիտեն, զրել գիտեն, նկարել գիտեն, ես՝ կարդալ խի չեմ գիտեր, եւ ասոր համար շատ տխուր եմ:

— Հոս ամէն գործ կարելի է ընել, կան որ կ'աղօթեն զիչեր ցորեկ, կան որ այգիներուն կը նային, ուրիշներ՝ անասունները կը հոգան:

Գիւղացիին աչքերը յոյսով փայլեցան:

— Ուրեմն ես ալ կրնամ գործ մը ընել, լաւ այդի նայիլ գիտեմ, ըսաւ:

— Աղօթել ալ գիտե՞ս, հարցուց վանահայրը:

— Ոչ մէկ աղօթք գիտեմ. Երկինք կը նայիմ ու կ'ըսեմ. «Աստուած, ողորմէ՛ ինձի». Աստուած ալ անշուշտ ինձի կը նայի:

— Ուրեմն զիտես աղօթել:

— Բայց զուք սաղմոս կը կարդաք, նարեկացի կը կարդաք. ես միայն անունները լսած եմ:

— Ամէն աղօթք այդ երկու խօսքերուն մէջ կայ: Սաղմոն շատ իմաստուն դրքեր դրեց, բայց Յիսուս մէկ խօսքով պանոնք անցաւ, երբ ըսաւ, թէ «Սիրէ՛ զԱստուած քու բոլոր սրտովդ»: Եթէ կ'ուզես այս ընկերութեան մէջ մտնել, ըսաւ զարձեալ վանահայրը, դնա՛ւ աղքատներուն եւ որբերուն ու այրիներուն բաժնէ բոլոր ունեցածդ, եւ խաչն առած՝ Յիսուսի ետեւէն եկուր:

Գիւղացիին ուրախ մեկնեցաւ Տաթևի վանքէն, շատ զիւրին էր պայմանը, նա բաժնեց որբերուն, աղքատներուն եւ այրիներուն իր բոլոր ունեցածը եւ յետոյ զնաց անտառ, իր ձեռքով շինեց խոշոր խաչ մը, զայն ուսն առաւ ու ճամբայ ինկաւ զէպի Տաթև:

— Մարդ Աստուծոյ, մ՞ըր կ'երթաս այդ խաչն առած, կը հարցնէին ծանօթ գիւղացիները:

— Տաթև կ'երթամ, Յիսուսի ետեւէն քալելու համար:

Յոչնած ու քրտնաթոր բարձրացաւ Տաթևի տրահեռէն եւ հասաւ վանք: Սողմոն վանահայրը երբ տեսաւ զգիւղացիին խաչը ուսին, ըսաւ իր վանականներուն.

— Եղբայրներ, այսօր մեր վանքը սուրբ մը մտաւ:

Առին խաչը եւ հանդէսով տնկեցին վանքի մօտ բլրաւիկին վրայ, եւ բոլորը եկեղեցի երթալով աղօթեցին նորեկ եղբօր համար: Վանահայրը կրօնաւորի զգեստը տուաւ, օրհնեց եւ ըսաւ.

— Դուն ասկէ վերջ Եղբայր Պետրոս կը կոչուիս, եւ կ'ըլլաս այդեզործ:

Եղբայր Պետրոս եղաւ վանքին այգեպանը: Երբ Օգոստոսին կը հասնէին ոսկի խաղողները, նա խոշոր ողկոյցներ առած կը տանէր եկեղեցի եւ Տիրամօր առջև դնելով կ'ըսէր.

— Տիրամայր, քեզի եւ Մանուկ Յիսուսին համար բերի, դուք ալ ճաշակեցէք այս խաղողէն:

Խաղողի շրճանին ամէն օր կը տանէր այլուոր ողկոյցներ ու կը շարէր Տիրամօր խորանին առջև: Եղբայր Սամուէլը, որ հորթ կ'արտօմէր եւ քիչ մը խենթուկ էր, հաճոյքով կը վերցնէր ու սարը տանելով կ'ուտէր:

Օր մը Սողոմոն վանահայրը տեսաւ որ եղբայր Պետրոս ողկոյցներ կը դնէր Տիրամօր առջև.

— Ի՞նչ կ'ընես, հարցուց:

— Խաղողը հաճելի պտուղ է, ամէն օր քիչ մը կը բերեմ, Տիրամայրն ու Յիսուս մանուկը շատ հաճոյքով կ'ուտեն: Հատիկ մըն ալ չի մնար:

Վանահայրը հասկեցաւ:

— Դիր տղաս, ամէն օր դիր, եթէ Տիրամայրը չուտէ՝ խեղճերուն կու տայ:

— Ատիկա իր գիտնայիք բանն է, պատասխանեց եղբայր Պետրոս:

Սարգիս վանականը արդէն սկսեց իր աշխատիլ եղբայր Պետրոսի Աւետարանին վրայ. բոլորը կ'ուզէին որ ամէնէն զեկեցիկն ըլլայ, որովհետեւ նա շատ անպսոմ խաղող, միրգ կամ վարունդ կը տանէր աշխատողներուն:

— Եղբայր Պետրոս, ըսաւ օր մը Սարգիս վանականը, Տիրամօր պատիերը շինելու համար եղնիկի կաշի պէտք է, ոչխարինը շատ հաստ է, լաւ չ'ըլլար, ու մենք եղնիկի կաշի չունինք:

Սողոմոն վանահայրը տեսաւ գիւղացին խաչը ուսին...

— Երթամ սարը եւ որսամ ու բերեմ, պատասխանեց եղբայր Պետրոս:

Վանահօր հրամանով առաւ աղեղ ու նիզակ, եւ բարձրացաւ սարը: Հայ գիւղացիները վարժ են որսի, միշտ գայլերու կամ արջերու դէմ կռուած են ոչխարներն ու նախիրը պաշտպանելու համար: Եղբայր Պետրոս մտաւ Որոտան գետին ակերը, անտառուտ եւ ջրային տեղ է, հոն սովորաբար կ'արածին եղնիկները: Փոքրիկ բացաստանի մը մէջ տեսաւ երեք եղնիկ, հայր մը, մայր մը եւ պղտիկ ձագ մը: Կանգ առաւ:

— Ո՞րը դարնեմ, խորհեցաւ ու կեցաւ: Շատ անոյշ կ'արածէին, փոքրիկը կը ցատկըտէր մօրը քով, մայրը կը լիզէր ու սէրը կը յայտնէր իր սրտի հատորին: Ձեռքը առաջ չզնայ աղեղ քաշելու: Եղնիկները մարդու հոտ առին եւ խոյս տուին դէպի վեր: Եղբայր Պետրոս հետեւեցաւ:

— Թերեւս, մտածեց, աւելի յարմար եղնիկի հանդիպիմ:

Անտառէն վեր իր դէմ ցցուեցան բարձր ժայռեր, կը տեսնուէին խոր քարայրներ լայն բացած բերաններով: Երեկոյ իջած էր, մութը շող կու տար:

— Կրնամ, ըսաւ, այս գիշեր այդ քարայրներուն մէջ անցընել:

Յանկարծ իր թիկունքի կողմէն սողալու ձայն առաւ:

— Է՛հ, չոր տերեւներ պիտի ըլլան, ըսաւ եւ առաջ գնաց:

Չայնը աւելի լսելի եղաւ, երբ ուղեց ետ նայիլ, մէկը իր կոնակէն գինքը բռնեց եւ լաթով աչքերը դոցեց ու կապկպեց չուանով: Խնդալու շատ ձայներ լըսուեցան:

— Որսը մեր ոտքն եկաւ, ըսաւ մէկը:

— Ով գիտէ ո՞ր իշխանին լրտեսն է, մեր հետքը գտնելու եկած է, եւ դտաւ իր պատիժը:

— Ես եղնիկ որսալու եկած եմ, քակեցէք աչքերս, Աստուծոյ սիրոյն, աղաչեց եղբայր Պետրոսը:

— Ատ քու եղնիկ ըսածդ մենք պիտի ըլլանք, պատասխանեց մէկը:

— Ո՛չ, Աստուծոյ սիրոյն, ես եղնիկի կաշիի պէտք ունիմ Տիրամօր պատկերը գծելու համար: Սարգիս վանականը ըսաւ թէ ոչխարի կաշին հաստ է, եղնիկինը պէտք է եւ ես եկայ եղնիկ որսալու:

— Վաղը քու կաշիդ կը քերթենք եւ Սարգիս վանականին կը տանիս, Տիրամօր պատկերը նկարելու, պատասխանեց խոպոտ ձայն մը եւ հրամայեց միւսներուն գինքը քարայր մը նետել:

Քաշկոտելով տարին քարայր մը, արդէն մութ էր, եւ մեծ քար մը հրեցին մուտքը գոցելու համար: Եղբայր Պետրոս գետին ինկաւ, ջանաց քակել չուանը, կամ գէթ դէմքը բանալ, կարելի չեղաւ, բոլոր գիշերը վախով անքուն անցուց, միայն մեղմ հեծեծանք մը կը լսուէր:

— Աստուած իմ, ողորմէ՛ ինձ:

Աւագակները անդին կ'երգէին ու կը զուարճանային. խորովածի բոյրն ալ եկաւ եղբայր Պետրոսի քթին. բայց ո՞վ կը մտածէր այդ խեղճը: Ո՞վ անթուրթիւն կրնար զգալ այդ ատեն: Չոր փայտի պէս տարածուած մնաց: Երեւակայեց թէ ինչպէս վաղը առաւօտեան գինքը պիտի չարչարեն, սուր դանակով կաշին կամաց կամաց պիտի հանեն այնպէս՝ ինչպէս ինքը եղնիկի կաշին պիտի հանէր. նախ վիզէն սկսելով ծակ մը պիտի բանան, յետոյ պիտի փչեն այդ ծակէն որ կաշին միւսէն

բաժնուի. ո՛հ, ինչ սոսկալի ցաւեր պիտի դզայ. ու լացը եկաւ:

— Աստուած իմ, ողորմէ՛ ինձ, հեկեկաց մանուկի պէս:

Գիշերը անդիտակից շարժումներէն աչքերուն լաթը քիչ մը թուլցեր էր եւ կողմնակի լոյսի փշուր մը տեսաւ դրան ծակէն: Յանկարծ լսեց խոպոտ ձայն մը.

— Երթանք հիմա մեր եղնիկը քերթենք որ բարակ կաշին Սարգիս վանականին տանի:

Երկու հոգի ետ հրեցին դրան քարը եւ դուրս քաշեցին եղբայր Պետրոսը: Աչքերու կապը քակեցին եւ նա սարսափով տեսաւ վայրենի կերպարանքով հինգ մարդիկ, մօրուքնին երկար, մազերնին ցախի պէս դըր-դըռուած, մէջքերնին դաշոյններ խրած:

Ոմանք սկսան մարմինին դպչիլ դաշոյններով:

— Կաշին չծակէք, ըսաւ խոպոտ ձայնով մարդը, որ իրենց գլխաւորը պիտի ըլլար. Սարգիս վանականը յետոյ չի կրնար լաւ պատկեր նկարել: Քակեցէք չուանները եւ զգեստները հանեցէք վրայէն:

— Վանականի այս զգեստը շատ լաւ է, կը հազուեիմ եւ սուտ կրօնաւոր ձեւանալով վանքերու հաւերը ձեզի նուէր կը բերեմ, ըսաւ անոնցմէ մէկը, եւ ուժով մը խնդաց:

Եղբայր Պետրոս չոր տերեւի պէս կը դողդղար, վըրան ոյժ էջր մնացած, բերանը խօսք չկար: Խոպոտ ձայնով մարդը բռնեց եղբայր Պետրոսի մազերէն եւ հանելով դաշոյնը՝

— Պատրա՛ս, ըսաւ, նախ գլուխդ պիտի կտրեմ որ ցաւ չզգաս:

— Մեռնիլը հոգս չէ, պատասխանեց եղբայր Պետրոս, աշխարհէն մէջ մէկը չունիմ, փոքրիկ եղբայր

... բռնեց եղբայր Պետրոսի մազերէն եւ հանելով դաշոյնը...

մը ունէի որ աւագակները փախցուցին եւ տարին ըս-
պաննեցին. հայրս ու մայրս անոր սիրոյն ցաւէն մե-
ռան. ես ամէն բան աղքատներուն տալով Տաթևի վան-
քը մտայ. մեռնիլը հոգս չէ, բայց դուք մեծ մեղք կ'ը-
նէք անմեղ մարդ մը սպաննելով, դժոխք պիտի երթաք:

Աւագակապետը ետ ետ դնաց, ձգեց մազերը, գոյնը
զեղնեցաւ եւ դաշոյնը ձեռքէն ինկաւ:

— Չա'րկ, ըսին ընկերները, մի' թու՛նար:

Ուրիշ ընկեր մը դաշոյնը հանեց եւ մօտեցաւ եղ-
բայր Պետրոսին:

— Կեցի'ր, հրամայեց աւագակապետը, վա'յ դըպ-
չողին:

— Եթէ ողջ ձգենք, ըսին ընկերները, պիտի երթայ
մեր տեղը մասնելու եւ ուրիշ անդամուան պէս լեռնէ
լեռ պիտի ստիպուինք փախչիլ: Պէտք է մեռնի:

— Վա'յ դպչողին, կրկնեց աւելի ուժով աւագա-
կապետը, իր կաշին կը քերթեմ: Յետոյ գառնալով
խեղճ կրօնաւորին հարցուց.

— Անուեղ ի՞նչ է:

— Հիմա եղբայր Պետրոս կը կոչուիմ. Տաթևի
վանքին այգեպանն եմ. առաջ իմ անունս Սիսակ էր:

— Ո՞ր դիւզէն ես, հարցուց աւագակապետը:

Որոտան գիւզէն եմ, պատասխանեց եղբայր Պե-
տրոս:

— Աս իմ եղբայրս է, գոչեց աւագակապետը սրտա-
կեղէք ձայնով, եւ փաթթուեցաւ եղբայր Պետրոսին:

Աւագակները սահմուկած ետ ետ քաշուեցան, դա-
շոյնները դետին ձգեցին, մինչ երկու եղբայրները զի-
րար դրկած՝ չէին ուզեր բաժնուիլ:

— Իր եղբայրն է, ըսին միարեբան. մէկը՝ մար-

դասպան աւագակապետ, միւսը՝ կրօնաւոր. ի՞նչ տար-
օրինակ աշխարհ է:

— Տուէք իր զգեստները, գոչեց աւագակապետը:

Եղբայր Պետրոս հագուեցաւ իր զգեստները եւ ապ-
շած չորս կողմը կը նայէր:

— Երա՞ղ է թէ իրականութիւն, ըսաւ ինքնիրեն:

— Երա՞ղ չէ, երա՞ղ չէ, ես եմ, Ստեփանէն եմ.
դարձեալ զրկեց ու լացաւ, ան՝ որ երբեք դուժ կամ
լաց չէր ունեցած այնքան դո՛հերու առջև:

— Սիրտը քակուեցաւ, ըսին ընկերները. այս մա՞ր-
դըն ալ լալ գիտէ եղեր:

— Ա՛լ մեղի ընելիք չմնաց, ըսաւ աւագակ մը, եթէ
ոչ՝ կա՛մ արգարութեան ձեռքով կախաղան ելլել եւ
կամ կրօնաւոր ըլլալ՝ հոգինիս ու կեանքերնիս փրկելու
համար: Սեւ Ձեռքը արդէն թուլցաւ: Սեւ Ձեռք անու-
նով ճանչցուած էր աւագակապետ՝ ամբողջ հարաւային
Սիւնիքի մէջ:

— Երթանք մեր բնակարանը, ըսաւ Ստեփանէ իր
եղբորը. դուն անօթի եւ տանջուած ես: Ինչո՞ւ առաջ
չըսիր թէ դու իմ Սիսակ եղբայրս էիր: Կտորէր այս
ձեռքը որ դաշոյնը քու վրադ բարձրացուց: Կայենի պէս
եղբայրասպան պիտի ըլլայի:

Գացին աւագակներու որջը: Երկար եւ մութ քա-
րայր մըն էր, գրեթէ կէս մղոն կը խորանար լեռներու
տակ եւ զանազան ելքեր ունէր փախուստի համար: Պա-
տերու երկայնքին շարուած էին կոճղեր, նստարաններ
ծածկուած եղնիկի կամ արջի մորթերով: Պատի մը
տակ շարուած էին նիզակներ, աղեղներ եւ սուրեր. հոն
էին նաեւ եղբայր Պետրոսի նիզակն ու աղեղը: Կրօնա-
ւորի աչքին զարնուեցաւ սոսկալի տեսարան մը, մութ

անկիւն մը լեցուած էին մարդկային կմախքներ, ոտքեր, ձեռքեր :

— Արջի մորթ մը նետէ այդ կմախքներուն վրայ, հրամայեց Սեւ Ձեռքը իր ընկերոջ, ամէն մարդու գործը չէ ատոնք տեսնելը :

— Եղբայր, ըսաւ Պետրոս եղբայրը, յուսամ թէ դուն ատոնց արիւնը չես մտած :

Սեւ Ձեռքը կախեց իր գլուխը, ընկճուած եւ տըխուր, հազիւ լսելի ձայնով ըսաւ .

— Դժբախտաբար . . . : Մեծ ոճրագործ մըն եմ, ինծի փրկութիւն չկայ :

Եղբայր Պետրոս տրտում նայեցաւ իր եղբոր երեսը .

— Ի՞նչ բարի տղայ էր, եւ ի՞նչ ըրաւ զինքը չար ընկերութիւնը :

— Այո՛, տասներեք տարեկանիս զիս այս լեռներուն վրայ բերին, ահա քսանըհինգ տարի է որ այս վայրենի կեանքը կ'ապրիմ, ամէն ամիս ոճիր մը կար : Զիս կը ստիպէին չարչարել անմեղները, սպանութեան վարժեցուցին . ա՛լ խիղճս բթացաւ, արիւն տեսայ, արիւնի վարժեցայ, ամէնէն քաջ աղեղնածիզն էի, յանդուզն, անվախ եւ ճարպիկ : Մեռան իմ հին պետերս եւ զիս մնացածներուն գլուխը գրին : Մարդիկ զիս Սեւ Ձեռք կոչեցին եւ սարսափս ինկած է Շուշիէն՝ Մեղրի, Մեղրիէն՝ Նախիջևան . այլեւս փրկութիւն չկայ ո՛չ Աստուծոյ մօտ եւ ոչ ալ մարդերու քով : Ես ոճրագործ մ'եմ : Խնդրեմ հեռացիր քովէս, մի՛ փաթթուիր այս թունաւոր օճին :

— Մի՛ յուսահատիր, պատասխանեց եղբայր Պետրոս, թերեւս Աստուած զիս այս կողմերը զրկեց քեզ դտնելու եւ փրկելու համար : Ով որ կը զղջայ իր մեղքերուն վրայ, որքան ծանր ըլլան՝ թողութիւն կը գտնէ :

Յիսուսը մատնող Յուդային ալ Աստուած պիտի ներէր, եթէ զղջում ունենար : Մեր վանքին մէջ Սողոմոն վանահայրն ունինք, նա գիտուն եւ սրբակեաց մարդ է, միշտ Աստուծոյ հետ կը խօսի, երթանք իրեն եւ քեզի կը ցուցնէ փրկութեան ճամբան :

— Թերեւս, պատասխանեց Սեւ Ձեռքը, բայց մարդիկ երբ լսեն՝ պիտի դան վանքը պաշարեն, եւ մեզ դուրս քաշելով շան սատակ պիտի ընեն . ատիկա հոգս չէ, արժանի ենք, բայց վախեմ վանքը կործանեն . մենք անշուշտ ոչխարի պէս պիտի չմորթուինք :

— Ոչ, եղբայր, ո՛վ որ այդ սուրբ յարկին տակ մտնէ, ա՛լ մարդ իրեն չի կրնար դպչել, եւ մարդիկ սիրով պիտի տեսնեն ոճրագործ աւագակներ որ կ'ապաշխարեն, խաչն առած Յիսուսի ետեւէն կ'երթան : Շատ երջանիկ եւ քաղցր կեանք է . հոն Սիմոն վանականը մագաղաթներ կը պատրաստէ . Յովհաննէս վանականը զանոնք քարէ գլանով կը յղկէ ու կը փայլեցնէ . Եղիշէ վանականը մեղան կը պատրաստէ . Արսէն վանականը ծաղիկներէն գոյներ կը հանէ . Գրիգոր վանականը աստուածարանական գրքեր կը գրէ . Սարգիս վանականը Յիսուսի եւ Տիրամօր պատկերները կը գծէ : Ուրիշներ կ'աղօթեն . ոմանք այգին կը նային . հաց կ'եփեն, անասուններուն կը նային, եւ ամէնքն ալ երջանիկ են որ Աստուծոյ կը ծառայեն :

— Ուրեմն ոչ ոք մեզի ձեռք կու տայ :

— Ոչ ոք :

— Եթէ այստեղէն վար իջնենք, ճամբան մեզ կը բռնեն ու կտոր կտոր կ'ընեն, ըսաւ աւագակ մը :

— Ով որ իր խաչն առնելով Յիսուսի ետեւէն երթայ, մարդիկ չեն դպչիր անոր : Ես զարձեալ խաչը

ուսս առած՝ ձեր առջեւ կ'իյնամ Յիսուսի ետեւէն երթալու :

— Ընկերներ, ըսաւ Սեւ Ձեռքը, ես եղբորմէս ա'լ չեմ բաժնուիր. ո'ւր որ ինքն է՝ ես ալ հոն եմ. եթէ այս կաղնիին չափ հաստ խաչ մըն ալ ըլլայ՝ կը շալկեմ ու ետեւէն կ'երթամ :

— Առանց քեզի՝ մենք մեռած ենք, ըսին ընկերները. եթէ մեզ ալ ընդունին, սիրով կու գանք: Ա'լ ձանձրացանք ձմեռը ձիւնին մէջ ապրելու, գարունը անտառներու խորերը քաշուելու եւ թշուառներու լացն ու մահը տեսնելու :

— Սոզոմոն վանահօր սիրտը մեծ է. ամէնուն տեղ կայ հոն, ըսաւ եղբայր Պետրոս :

— Այրեցէ՛ք, ըսաւ Սեւ Ձեռքը, այս գայլերու որջը, այլեւս թո՛ղ անունն ու յիշատակը կորսուի :

— Այս կողմերը անշուշտ եղնիկներ կան. ես երթամ հատ մը որսամ որ կաշին առնեմ եւ տանիմ Սարգիս վանականին, եւ Սարգիս վանականը իմ Աւետարանիս համար Տիրամօր պատկերը դժէ :

— Եղնիկի մօրթեր մենք շատ ունինք, ուզածդ առ, եթէ կ'ուզես շալկենք տանինք բոլորն ալ, թող մեզի համար ալ պատկեր դժէ :

Աւագակները կացիններով կտրեցին բաւական հաստ ծառեր, շինեցին մէկ մէկ խաչեր. եղբայր Պետրոսն ալ խաչ մը շինեց. կրակ տուին իրենց որջին, շալկեցին խաչերը, ու մէկ գծի վրայ ճամբայ ինկան. առջեւէն կ'երթար եղբայր Պետրոսը, անոր ետեւէն իր եղբայրը, ապա միւսները: Զարնուելով ծառերու, քաշկոտելով խաչերը, անցան լեռնալանջեր, իջան ձորեր, ելան բլուրներ եւ ահա վերէն տեսնուեցան Տաթևի վանքին

սլացիկ զանգակատունն ու դմբէթը: Վեց խաչակիրները մտան վանքի բակը:

— Եղբայր Պետրո՛սը, աղագակեցին ուրախութեամբ վանականները:

— Մենք քեզ կորսուած կը կարծէինք, սիրելի զաւակս, ո՞ւր մնացիր այսքան ատեն, ըսաւ սիրալիբ կերպով Սոզոմոն վանահայրը:

— Ահա՛ իմ եղբայրս, հայր սուրբ, այն որ դուք Սեւ Ձեռք անունով կը ձանչնաք. զիս Աստուած զրկեց զինքն ու ընկերները փրկելու համար. մեռած էր եւ ողջացաւ, կորսուած էր ու գտնուեցաւ:

Այդ օրէն հինգ աւագակները մտան ապաշխարութեան յարկէն ներս, լռութեան եւ արցունքի մէջ քաւելու համար իրենց ոճիւրները:

— Մայրիկը շատ հիւանդ է, ըսաւ Արաքսի իր փոքրիկ քրոջը, բժիշկները յոյս չունին, եւ երբ կը մտածեմ թէ երկուքս ալ կրնանք ուր մնալ, չեմ կրնար լացս բռնել:

— Հիմա ես ալ լա՞մ, հարցուց Շուշանիկ քրոջը:

— Ո՛չ, ինչո՞ւ լաս:

— Եթէ մայրիկը չառողջանա՞յ:

— Ո՛հ, մի՛ ըսեր Շուշանիկ, սիրտս կտոր կտոր կ'ըլլայ: Կը լսե՞ս մայրիկին տքալու ձայնը:

— Ինչո՞ւ հայրիկը մեզի բան չըսաւ:

— Երբ մեծնաս կը հասկնաս, մեր հայրիկը բարի մարդ չէ:

— Այո՛, անիկա երբեք ինծի շաքար չի գներ եւ միշտ բարկացած տուն կու գայ:

— Եւ մեր հրեշտակի պէս բարի մայրիկը կը ծեծէ, աւելցուց Արաքսի:

Խեղճուկ հիւղակէն մօրը տքալու ձայնը եկաւ եւ նուազկոտ հառաչանք մը ճեղքեց խեղճ Արաքսիին սիրտը: Աղջիկը իսկոյն ներս վազեց մօրը քով. Շուշանիկ իրեն հետեւեցաւ: Փոքրիկը հիմա աւելի կը սիրէր մայրը. նա հիւանդ է, եւ եթէ մեռնի՝ իրենք ուր պիտի մնան գէշ հայրիկի մը հետ:

Բժիշկը պատուիրած էր ժամը անգամ մը անոյշ հեղուկ մը խմցնել որ հանդարտեցուցիչ էր. մայրը շնչարգելութենէ կը տառապէր: Մաշած եւ յոգնած էր արդէն խոնաւ տեղերու մէջ տարիներով աշխատելն:

Արաքսի տուաւ դեղը:

— Դպալ մըն ալ տանք, քոյրիկ, ըսաւ Շուշանիկ, աւելի շուտ կ'առողջանայ:

— Ո՛չ, բժիշկը պատուիրեց ամէն ժամ մէկ դպալ տալ:

Այդ երեկոյ հայրերնին գինով տուն վերագարծաւ, ճաշ ուզեց, առանց ուշ դարձնելու հիւանդ կնոջը վրայ:

— Արաքսի, ի՞նչ եփած էք, հարցուց բարկացած:

— Ո՞վ սիրտ ունի, հայրիկ, պատառ մը բան բերանը դնելու, պատասխանեց աղջիկը, մայրս մեռնելու մօտ է եւ դուն...

— Լռէ՛, գոչեց հայրը, անիկա չի մեռնիր. նա եօթը հոգի ունի, թէ որ մէկը ելլէ՝ միւսները կը մնան:

— Մայրիկը պիտի մեռնի՞, գոչեց Շուշանիկ լալալ գին. ո՛չ պիտի չմեռնի, ես չեմ ուզեր այս հայրիկիս հետ մինակ մնալ, անիկա լաւ հայրիկ չէ:

Հայրերնին մրմոյրով անցաւ ուրիշ սենեակ մը. ա՛լ կերակուր չուզեց, արդէն գլուխը կը դառնար, եւ անկողնի մը վրայ իյնալով, սկսաւ խորգալ:

— Քնացիր, քնացիր, ըսաւ Արաքսի, հոգը չեղաւ խեղճ մօր մը ցաւը. երբեք այս տան մէջ ուրախութիւն չբերիր, երբեք պատառ մը հաց չվաստկեցար, եւ ահա խեղճ մայրս քու գոհ է:

Հայրը կը խորգար բերանը բաց քնանալով, աչքերը կարծես սեւեռած մութ վերաններուն, կը խորգար ահուկի ձայնով մը, աւելի տխրութիւն բերելով ամբողջ տանը:

Օգոստոս ամիսն էր ու կը մօտենար Վերափոխման տօնը. շատ մը ընտանիքներ կը պատրաստուէին ուխտի երթալ Կիւմրիի Խնդրակատար Աստուածամօր, որ նշանաւոր ուխտատեղի էր բովանդակ Հայաստանի մէջ: Ուրախ աղմուկ մը կար Նորշէն դիւղին մէջ. ամէն ընտանիք պատրաստութիւն կը տեսնէր մեկնելու: Ուխտաւորները շուտով պիտի մեկնէին, լուսնակ դիւղերով, որպէսզի զովին կտրէին երկար ճամբան:

— Ա՛խ, ես ալ կարենայի երթալ Խնդրակատարին, ըսաւ Արաքսի, վստահ եմ թէ Տիրամայրը պիտի բժշկէր մեր մայրիկը:

Շուշանիկ աչքերը խոշոր բացած եւ բան մը չհասկըցողի պէս քրոջը երեսը կը նայէր:

— Ո՞վ է Խնդրակատարը, մեծ բժի՞շկ մըն է, հարցուց քրոջը:

— Ոչ, ան մեր սիրելի մայրիկն է, երկնքի մայրիկը: Կ'ըսեն թէ շատ դեղեցիկ եկեղեցիի մը մէջ կը բնակի, չորս կողմը հրեշտակներ կան եւ ինքը լոյսերու մէջ է. ով որ սրտանց ազօթէ՝ խնդրածը կը շնորհէ: Շատ շատեր կը բժշկուին, կոյրերը կը տեսնեն, կաղերը կը քալեն, հիւանդները կ'առողջանան, ես ի՞նչ գիտնամ, ամէն բանի կարող է: Մեռնիմ իր սուրբ գօրութեանը:

— Շատ հեռօ՞ւ է այդ Խնդրակատարը:

— Ո՛հ, շատ հեռու է. ես չեմ գացած, բայց կ'ըսեն թէ երեք օր պէտք է քալել:

Այս մեր գիմացի լեռնէն անդի՞ն է:

— Շատ, շա՛տ անդին: Լեռներ, դետեր, աշխարհներ պէտք է անցնիլ:

Շուշանիկ պահ մը մտածկոտ մնաց. ի՞նչ կը խորհէր, ինքն ալ չէր գիտեր:

— Որչափ կ'ուզէ թող հեռու ըլլայ. ես պիտի երթամ Խնդրակատարը դանկելու եւ պիտի ըսեմ թէ մայրիկս շատ հիւանդ է:

Արաքսի ակամայ խնդաց փոքրիկին վրայ:

— Ինչո՞ւ կը խնդաս, ըսաւ Շուշանիկ քիչ մը նեղուած:

— Դու խենթ ես. եթէ տարի մըն ալ քալես՝ չես հասնիր. յետոյ պէտք է նուէր մը տանիլ եկեղեցիին, իսկ մենք աղքատ ենք, բան չունինք, ոչ իսկ փունջ մը ծաղիկ ունինք նուիրելու, դուն դաշտի խո՞տ պիտի տանիս:

Երկու օր վերջը ուխտաւորները ճամբայ պիտի իյնային, բաւական բազմաթիւ էին. կային նաեւ հիւանդ պզտիկներ, ամուլ կիներ եւ բարեպաշտներ: Ամէն ոք ձի մը ճարած էր երկար ճամբորդութեան համար:

Շուշանիկ այդ գիշեր շատ խորհեցաւ, չափեց չափօջիւնք, վար դրաւ, վեր առաւ եւ որոշեց անպայման Խնդրակատարին երթալ: Առաւօտեան՝ դաշտերէն հաւաքեց փունջ մը կապոյտ ծաղիկներ ու ծոցը դրաւ: Կէսօրէն յետոյ ուխտաւորները հաւաքուած էին գիւղին հրապարակը. երեկոյեան մթնշաղին պիտի մեկնէին: Գնաց խառնուեցաւ անոնց եւ Արաքսին կարծեց թէ փոքրիկը իր մօրաքրոջ տունը դացեր է, ուր յաճախ օրեր կ'անցընէր պտուղ եւ շաքար ուտելու համար:

Ուխտաւորները ձի նստած՝ մեկնումի նշանին կը սպասէին, երբ փոքրիկը մինակ մնաց եւ ցաւազին ասոր ու անոր երեսը կը նայէր պաղատելով որ զինքն ալ տանին Խնդրակատարին: Իր ծոցին մէջ ուժգին սեղմած էր փունջ մը ծաղիկը:

— Այս փոքրիկը որո՞ւնն է, հարցուց կին մը:

— Եթէ մէկը չունի ինչո՞ւ եկեր է, ըսաւ ուրիշ մը:

— Խեղճը կտոր մը հաց ալ ծոցը պահած է, աւելցուց երիտասարդ հարս մը:

— Որո՞ւն աղջիկն ես, հարցուց պառաւ մը:

— Ձե՞ս ճանչնար, ըսաւ քովինը, հիւանդ Մարիամին աղջիկն է:

— Ի՞նչ գործ ունի այս մութ ժամին այստեղ. հայր չունի՞, մէկը չունի՞, վրայ բերաւ բարկացոտ պառաւ մը:

— Ես Խնդրակատարին պիտի երթամ, ըսաւ աղջնակը շուարած ու արտասուելից. մայրս հիւանդ է. պիտի ըսեմ որ զինքը առողջացնէ:

Բոլորը սկսան վրան խնդալ. իսկ փոքրիկը սաստիկ լացաւ:

— Մի՛ լար աղջիկս, ըսաւ երիտասարդ կին մը, ես քեզ կը տանիմ Խնդրակատարին: Ի՞նչ աւելի հաճելի նուէր կրնամ տանիլ Տիրամօր քան այս հրեշտակը, որ իր անմեղութեամբ կրնայ Աստուծոյ սիրտը յուզել եւ խնդրածս ստանալ: Եկուր աղջիկս, ըսաւ Շուշանիկին, ու զայն զիրկն առաւ իր ձիուն վրայ:

Ուխտաւորները մեկնեցան ուրախ երգերով եւ շարականներով: Ձորերը արձագանդեցին եւ իրենց հետքերը շուտով կորսուեցան լուսնակ գիշերուան մթնշաղին մէջ:

Երեք օր վերջ կտրելով Կուր դետը, Լոռիի անտառները՝ արդէն բարձրացած էին Հայաստանի լեռնադաշտը եւ հեռուէն սկսան տեսնուիլ Կիւմրիի կաթողիկէները: Օղբ սաստիկ տաք էր, ձիերը քրտնած, զեփուռի թեւ մ'իսկ չէր շարժեր: Ուրիշ գիւղերու եւ քաղաքներու ուխտաւորներ ալ կը հասնէին իրենց գոյնզգոյն զգեստներով, երգերով ու թմբուկներով: Կիւմրին հասնելուտը կերպարանք առած էր. տարին անլամ մը կը

լիցուէր ուխտաւորներով եւ վաճառորդներով: Հոգեւոր հարսնիք էր կարծես այդ օրը:

Այդ տարին Օգոստոս ԱՄին կը հանդիպէր Վերափոխման տօնը: Քաղաքին շրջակայ գիւղերէն բերած էին Հայաստանի ոսկի խաղողը օրհնելու համար: Գիշեր ցորեկ բաց էին եկեղեցիին դռները եւ ուխտաւորները շատ անգամ հրճակելով ներս կը մտնէին իրենց ուխտը կատարելու համար: Նորչէնցիներու կարգը շատ ուշ եկաւ, հազիւ երեկոյեան կըրցան մեծ դժուարութեամբ ծնրադրել Խնդրակատարի խորանին առջեւ:

Շուշանիկ երիտասարդ կնոջ թեւերուն մէջ ծնրագիր, զարմացած նայեցաւ Գեղեցիկ Տիրամօր, ոսկի, արծաթ զարդերու մէջ եւ շուրջը անթիւ լոյսեր:

— Ասիկա՞ է Խնդրակատարը, հարցուց կնոջ:

— Այո՛, ասիկա է, մեռնիմ իր սուրբ զօրութեանը:

Տիրամայրը ժպտազին կը նայէր եկող ուխտաւորներուն, որոնք պաղատազին կը հայցէին առողջութիւն, շնորհք: Յանկարծ Շուշանիկ թուաւ կնոջ թեւերէն զուրս ու մօտենալով խորանին, ըսաւ.

— Խնդրակատար մայրիկ, իմ նուէրս ընդունէ՛. եւ ծոցէն հանեց թոռմած կապոյտ ծաղիկներու փունջ մը ու դրաւ խորանին վրայ: Մայրիկս հիւանդ է, առողջացուր զինքը, շուտով առողջացուր. զիտե՞ս, շատ հիւանդ է. եթէ մեռնի՛ ես որք պիտի մնամ չար հայրիկի մը հետ:

Փոքրիկը այնքան սրտով ըսաւ իր խօսքերը որ կարծես Տիրամայրը ժպտազին այո՛ մը պատասխանեց:

— Աղջիկս, ինձի համար ալ ազաչէ, ես ալ թշուառ եմ, զաւակ չունիմ, թող ինձի ալ տղայ մը շնորհէ:

— Գիտե՞ս, Խնդրակատար, այս կինը շատ բարի է, եթէ ինքը չըլլար՝ քեզի չէի կրնար դալ եւ նուէր բե-

րել. իրեն աղուոր տղայ մը տուր, դուն երկնքին մէջ շատ ունիս, մէկ հատ մը իրեն դրկէ:

Ուխտաւորները խառնակ աղմուկներով իրենց ցաւերը կը սրտամէկին Տիրամօր. հիւանդները առողջութիւն կը հայցէին, կոյրերը՝ լոյս, կաղերը՝ քարելու կարողութիւն կ'ուզէին:

Նորչէնցիները երկու օր մնացին ու վերադարձան գիւղ: Շուշանիկ անհամբեր էր. վստահ էր թէ Խնդրակատարը իր մայրիկին առողջութիւն տուած էր. ո՛րքան կը սպասէր անոր գիրկն իյնալ ու ըսել.

— Մայրիկ, Խնդրակատարը իմ նուէրս ընդունեցաւ:

Եւ այդպէս ալ եղաւ:

Հայրն Աստուած բազմած անիմանալի լոյսերու մէջ, երջանկութիւն եւ քաղցրութիւն կը պարզեւէր արդարներուն եւ սուրբերուն, որոնք աշխարհիս վրայ իրենց կեանքը զոհած էին իր փառքին համար: Անոնք նստած ոսկի ամպերու վրայ անդադար սուրբ, սուրբ, սուրբ կ'երգէին, եւ այդ երգը կեանք էր, անսահման քաղցրութիւն եւ յաւիտենական երջանկութիւն:

Սակայն բարեգութ Հայրը չէր մոռնար աշխարհիս վրայ տանջուողներն ու բարիները. անոր գութը առաւօտեան ցօղի նման կ'իջնէր մարդերու վրայ, հոգեկան թարմութիւն եւ սրտի քաղցրութիւն տալու համար: Ամէն ցաւագին ձայն կը լսէր եւ իր ձեռքը կը դնէր ալեկոծ սրտերուն վրայ:

Երկար ժամանակէ ի վեր տկար եւ սրտամորմոք ձայն մը կտրելով ամպերն ու կապոյտը, անցնելով արեւն ու լուսինը, կը բարձրանար երկնէ երկին եւ իրեն կը հասնէր: Իր շատ սիրելի սրբուհիներէն մէկուն անունը կու տար լալագին ձայնը — Հռիփսիմէ՛, Հռիփսիմէ՛: Խոփեցաւ իր բարեգութ սիրտը, կանչեց սպասաւոր հրեշտակ մը եւ ըսաւ.

— Հեռաւոր աշխարհէն սրտամորմոք ձայն մը կու գայ. բարի եւ արդար մէկն է, մեղաւորին ձայնը հոս չի հասնիր:

— Ամենակալ Տէր, սրատասխանեց հրեշտակը թե-
ւերը խոնարհեցնելով. ո՞ր աշխարհէն. ո՞ր ազգէն կու
դայ. ես ոչինչ կը լսեմ:

— Ես մըջիւնի սրտին բարախումը կը լսեմ, շու-
շանի աճեւուն ձայնը ինձ կը հասնի, այդ խոնարհ ձայնը
Հայաստանի կողմերէն կու դայ:

Հրեշտակը երեսը կախեց մնաց մտածկոտ, կար-
ծես կ'ուզէր յիշել թէ ո՛ւր է Հայաստանը:

— Այդ երկիրը իմ սիրած աշխարհներէս մին է. նա
հազարաւոր նահատակներ տուած է իմ փառքիս հա-
մար: Չար մարդիկ ուղեցին դայն ջնջել աշխարհէն,
կործանել իր տաճարներն ու հաւատքը. ջարդեցին իր
բնակիչները, բաժնեցին իր հողը, սակայն ես իմ աս-
տուածային անջնջելի մատեանիս մէջ պահած եմ իր
անունը եւ օր մը նոր ու գեղեցիկ դրախտ պիտի ըլլայ:
Այդ երկրին փառքերէն մին է նաեւ Հռիփսիմէ կոյսը.
դնա՛ կանչէ դայն:

— Տէր իմ, ո՞ր պարունակին մէջն է:

— Չորրորդ պարունակին մէջ, քեզի պիտի երեւայ
լեռնոտ երկիր մը, եւ անոնց մէջ բարձր լեռ մը ձիւնա-
պատ գագաթներով:

Հրեշտակն սպիտակ աղանձի պէս բացաւ իր թե-
ւերը եւ թռաւ պարունակէ պարունակ: Իր ոտքերուն
տակ նոր նոր երկիրներ կը բացուէին ու կ'անցնէին.
ահա տեսաւ բարձր լեռ մը երկու գագաթներով եւ ա-
նոր վրայ ծիրանեգոյն գօտի մը: Յիշեց թէ Աստուծոյ
աղեղն է, նշան սիրոյ եւ խաղաղութեան:

— Հոս պիտի ըլլայ, ըսաւ ինքնիրեն:

Հրեշտակներու խումբի մը հանդիպեցաւ, որոնք
մեր շարականները կ'երգէին:

— Այս եղանակները ի՞նչ քաղցր են, խորհրածեց.

հրեշտակ եղբայրներ, ըսաւ, այս գեղեցիկ եղանակներն
ո՞վ սորվեցուց ձեզի:

— Հայոց եկեղեցիի եղանակներն են:

— Իսկապէս սրտով եւ հաւատով գրուած են, բա-
ռերն ալ հրաշալի են. երանի ձեզի:

— Հայ սուրբերն իրենց հետ բերած են, պատաս-
խանեցին չորրորդ պարունակի հրեշտակները, եւ կ'ու-
զեն որ անդադար երգենք զանոնք:

— Հո՞ս է արդեօք Հռիփսիմէ կոյսը:

— Այո՛, հոն ոսկի արմաւենիի տակ խումբ մը
կոյսեր կան, անոնց մէջն է, ամէնէն փոքրիկն է:

— Բայց ասոնք հայու տարազ չեն հագած:

— Հռոմէացի աղջիկներ են, սակայն Հայաստանի
մէջ նահատակուեցան եւ հայ սրբուհիներ եղան:

Շատ խոնարհութեամբ մօտեցաւ կոյսերու խում-
բին, եւ հարցուց.

— Արդեօք ձեզմէ մէկը Հռիփսիմէ կը կոչուի՞:

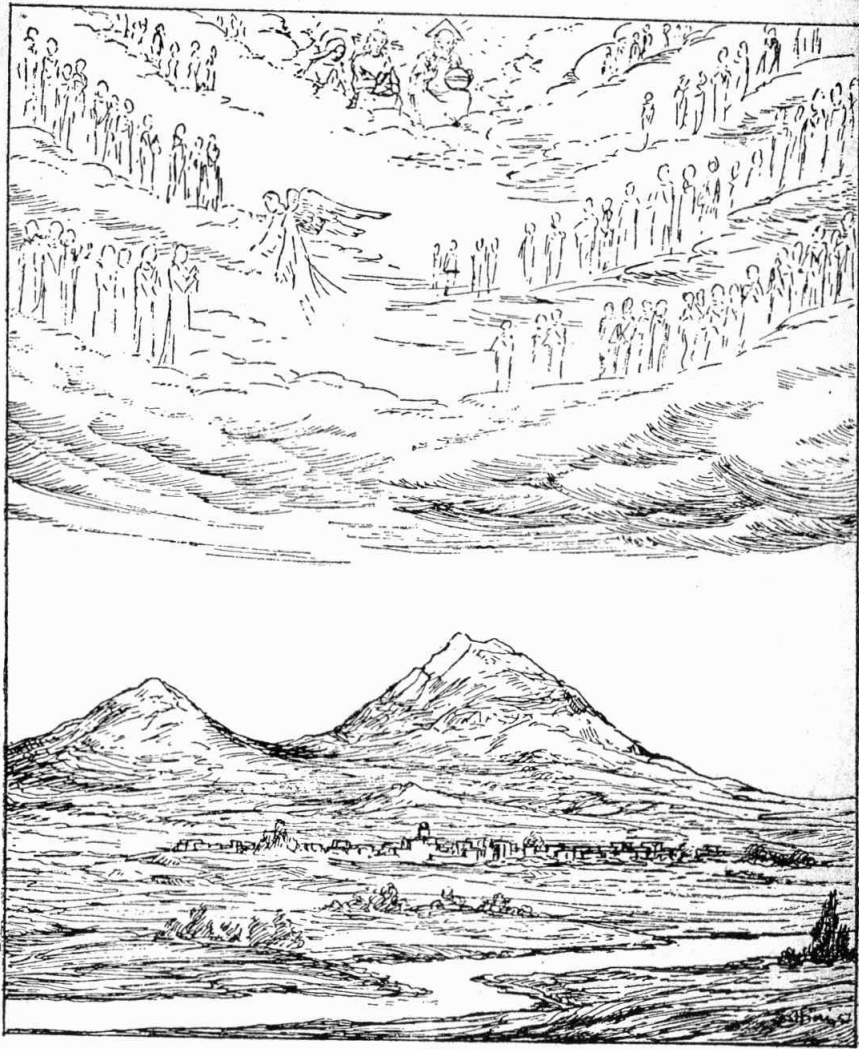
— Այո՛, ես եմ, պատասխանեց աղջնակ մը, որ ա-
մէնէն գեղեցիկն էր:

— Հայր Աստուած քեզ կը կանչէ:

— Երանի քեզի, ըսաւ տարեց սրբուհի մը, ան-
շուշտ աւելի պիտի փառաւորուիս:

Հրեշտակն առաջնորդեց սրբուհին դէպի Հօր Աս-
տուծոյ դահլը, երկնքի պարունակներն հետզհետէ աւե-
լի կը լուսաւորուէին: Սրբուհիին երեսն ալ լոյս կու
տար լոյս կ'անէր: Երբ հասան Հօր Աստուծոյ դահլին
մօտ, խեղճ սրբուհին գրեթէ պիտի մարէր հիացմուն-
քէն: Երկու ձեռքերով գոցեց աչքերը եւ ապա համբու-
րեց կապոյտ օղբ որ հոն՝ հողի տեղն է:

— Հռիփսիմէ, ըսաւ Հայր Աստուած, Հայաստանի

Շատ խոնարհութեամբ մօտեցաւ կոյսերու խումբին...

մէջ մէկը շարունակ քու անունդ կու տայ, զնա՛ նայէ թէ ի՛նչ կ'ուզէ :

— Հայր բարեգութ, ըսաւ սրբուհին, շատոնց հոն իմ անունս մոռցեր են, ոչ ոք զիս կը ճանչնայ, նոյնիսկ իրենց աղջիկներուն անունը Հռիփսիմէ չեն զներ, այլ Փազլին, Փանէթ, Լիլի կը զնեն, մի գուցէ հրեշտակները սխալ լսած են եւ սխալ լուր բերած են քեզի :

— Ո՛չ, աղջիկս, ես մըջիւնի ձայնն ալ կը լսեմ անսահման հեռուէն. թշուառ մէկը քու անունդ կու տայ :

Սրբուհին խոնարհեցուց իր գեղեցիկ աչքերը, համբուրեց կապոյտ հողը եւ դարձաւ իր ընկերուհիներուն քով :

— Ի՞նչ կար, հարցուց տարեց սրբուհին :

— Հայաստանի մէջ թշուառ մէկը շարունակ իմ անունս կու տայ եղեր եւ բարեգութ Հայրն Աստուած հրամայեց որ երթամ նայիմ թէ ի՛նչ կ'ուզէ :

— Տարօրինակ է, ըսաւ Նունէ :

— Այսքան դարեր անցան, զեռ մէկը զիս չկանչեց որ բարիք ընելու հաճոյքն ունենայի, ըսաւ Գայիանէ :

— Ես մինակս կը վախեմ այդ կողմերն երթալու, մայր Գայիանէ, դուն ալ հետս եկուր :

— Եթէ մահուան մէջ անբաժան եղայ, հիմա՞ կ'ուզես որ բաժնուիմ քեզմէ :

— Հռիփսիմէ, չմոռնաս Վաղարշապատ երթալ, հոն մեր սիրտերը ձգեցինք, գեղեցիկ դամբանի մը մէջ դրին եւ վրան եկեղեցի շինեցին. մեզի լուր մը բեր այդ սիրելի վայրէն, ըսաւ անդիէն անանուն սրբուհի մը :

— Կ'ըսեն թէ գեղեցիկ շարական մ'ալ շինած են մեր վրայ, օրինակ մը բեր երգենք երբեմն, ըսաւ Մանէ : Հռիփսիմէ եւ Գայիանէ ճամբայ ինկան դէպի Հայաստան, անցան երկնքի հինգերորդ, վեցերորդ, եօթ-

ներորդ, ութերորդ, եւ իններորդ պարունակները: Լոյսի չըջարտը սահմանէն անցան եւ մտան մեր երկիրքը:

— Ահաւասիկ վարը Արարատը, ըսաւ Գայիանէ, հոս է Հայաստանը:

— Բայց ի՞նչպէս պիտի գտնենք իմ անունս տուողը, հարցուց Հռիփսիմէ:

— Պէտք է փնտռենք, աղջիկս, պատասխանեց Գայիանէ:

Ասոնք իջան մեր երկրին վրայ եւ հազիւ սոքերնին հողին դպաւ, մարդկային մարմին առին: Այնքան դեղեցիկ էին որ այդպիսի արարածներ դեռ չեն ծնած աշխարհիս վրայ: Երեկոյ էր եւ աշխարհս մութին մէջ կը գտնուէր: Երեկտրական լոյսերը ամէն կողմ ողողած էին: Կը տեսնուէր Երեւանը մինչեւ էջմիածին լոյսերու շղթայ մը կազմած:

— Աս ս'րբան փոխուեր է Վաղարշապատը, ըսաւ Հռիփսիմէ:

— Վաղարշապատը չէ, աղջիկս, պատասխանեց Գայիանէ. ասիկա Երեւան կը կոչուի:

— Երթանք այդ նոր քաղաքը, թերեւս հոն կը գտնուի զիս կանչողը:

— Գժբախտարար ոչ, ըսաւ Գայիանէ. հոն արգիլուած է տալ Աստուծոյ եւ իր սուրբերուն անունը:

— Զարմանալի բան է, պատասխանեց Հռիփսիմէ, եւ սակայն մեզ այնքան կը սիրէին. եկեղեցի եւ փառաւոր Շարական ալ շինած են: Կը յիշեմ թէ ինչպէս դարեր առաջ մեծ տօն կը կատարէին եւ մենք ալ երկիրքէն վար կ'իջնէինք իրենց հետ ուրախանալու, իսկ հիմա մոռցուած ենք: Երթանք մեր անունով շինուած եկեղեցին տեսնենք, կարծեմ շատ մօտ է: Ընկերուհիներս կ'ուզեն որ լուր մը տանինք իրենց:

Գացին էջմիածնի մօտ եւ Հռիփսիմէի տաճարը դտան. ոչ ոք կար, դռները գոց էին, բայց անոնք հասարակէս ներս մտան:

— Ճրագ մը, մոմ մ'իսկ չի վառի, ինչո՞ւ այսպէս է:

— Աղջիկս, չե՞ս տեսներ այդ խոշոր քարերը, պատասխանեց Գայիանէ, թանգարանի վերածեր են. ա'լ մենք հոս չկանք:

— Ո՞ւր են մեր դամբանները:

— Հոն, խորանին աջ կողմը, գետնափոր տեղ մը կը գտնուին:

— Այո՛, դո՛ւրս, սպիտակ մարմար մը դրած են, բայց ս'րբան լքուած է. վրան կոտրած տախտակներ, պատուած լաթեր լեցուցած են:

Հռիփսիմէ ետ ըրաւ լաթերն ու տախտակները եւ փոշիի տակէն հանեց մարմարէ դամբարանը:

— Վրան իւղանկար պատկերս կայ, մայր Գայիանէ:

— Հիները գծեր են, աղջիկս, եւ նորերը մոռցեր ու ծածկեր են: Բայց սրտիդ մի՛ դներ, մարմին ինչ ոչ օգնէ, հողին է կենդանաբար:

Գրեթէ տրտում դուրս ելան տաճարէն, եթէ կըրնային տրտմիլ:

— Երթանք փնտռենք անունս կանչողը, ըսաւ Հռիփսիմէ, շատ ուշացանք:

Անցան շատ գիւղեր եւ շատ դռներ դարկին, բայց բացող չեղաւ: Գիւղի մը ծայրը բաւական զօրաւոր լոյս մը տեսան, մօտեցան. դուռը բաց էր, ներս մտան, երկու երիտասարդներ՝ օղիի շիշը առջեւին՝ թուղթ կը խաղային:

— Արդեօք դո՞ւք կանչեցիք զիս, հարցուց Հռիփսիմէն:

— Դուն ո՞վ ես, պատասխանեց երիտասարդներէն մին:

— Ես Հոփսիմէն եմ:

— Սա մեր դիւղի Համասեց Հոփսիմէն:

— Ո՛չ, երկինքի Հոփսիմէն:

— Չենք ճանչնար զինքը եւ ոչ ալ անունը լսած ենք, պատասխանեցին ու շարունակեցին իրենց թղթախաղը:

Կէս զիշերն անցեր էր արդէն եւ ամէն կողմ խոր մթութիւն կը տիրէր: Երեւանի շրջաններէն անցան Կիւմրիի կողմերը, հոն անտեսանելի մութ էր, հազիւ քաղաքին փողոցներուն մէջ ցանուած լոյսեր կային: Կիւմրիէն հեռու մեկուսացած տուն մը տեսան, որուն պատուհանէն աղօտ լոյս մը կը սլուլար:

— Բոլորը քնացեր են, ըսաւ Հոփսիմէ, իսկ այս լացող լոյսը անպատճառ ցաւի մը նշան է. հոս մտնենք, թերեւս զիս կանչողը գտնենք:

Աղքատիկ տուն մ'էր որթատունկի թեւերուն մէջ սլուած: Բակին մէջ քանի մը ծաղկած խորդենիներ եւ շահպրակներ կարծես կրակ առին երբ սրբուհիները ներս մտան: Դուռը բաց էր: Քարիւղի կանթեղը դարակին վրայ գրեթէ կը մրափէր. հայր մը եւ մայր մը փոքրիկի մը սնարին քով տրտում կը նայէին այն միակ հարազատին՝ որ մոմի դոյն առած հազիւ կը շնչէր:

Հայր եւ մայր դարձացան այդ անսովոր ժամուն տեսնելով երկու հրաշագեղ աղջիկները:

— Անշուշտ քաղաքի հիւանդանոցէն եկած դթութեան քոյրեր են, ըսաւ ամուսինը: Եւ դարձեալ տըրտում աչքերը դարձուց իր փոքրիկին վրայ:

— Շատ հիւանդ է, սիրտը հազիւ կը տրոփէ, ըսաւ մայրը, վախեմ շուտով կորսնցնեմ միակ սրտիս հատորը:

— Բժիշկները յոյսերնին կտրեցին, վրայ բերաւ ամուսինը, յոյսերնիս Աստուծոյ վրայ է:

— Անունը Հոփսիմէ գրինք որպէսզի մեր սիրելի սրբուհին պաշտպան ըլլայ, ըսաւ մայրը. երեք օր է որ կը կանչենք ու կը պաղատենք որ դայ եւ հրաշքով բժշկէ, բայց Հոփսիմէն ալ մեզ մոռցած է:

— Ուրեմն դո՞ւք էիք զիս կանչողը, ըսաւ սրբուհին:

— Բայց ո՞վ էք դուք որ այսքան բարի եղած էք այցելելու եւ մխիթարելու մեզ:

— Ես Հոփսիմէն եմ:

— Երկինքը՞ Հոփսիմէն, հարցուց աղջնակին մայրը:

— Այն՝ որ երեք օր է կը կանչէիք, պատասխանեց սրբուհին:

— Եթէ կրնաս ճար մ'ըրէ, մեր ցաւը շատ մեծ է: Մէկ հատիկ է, շատ փոքր է, շատ սիրուն է: Եւ մայրը լացաւ հեկեկանքով:

Երկու սրբուհիները յանկարծ աներեւոյթ եղան: Անոնք ակնթարթի մը մէջ հասան Հօր Աստուծոյ քով:

— Բարեգուժ Հայր, ըսաւ Հոփսիմէ, շրջեցանք Հայաստանը, մեր դամբարանը, մեր եկեղեցին լքուած էին. ոչ ոք մեզ կը ճանչնար, միայն Կիւմրիի քով գրտանք աղքատիկ տուն մը, ուր փոքրիկ աղջնակ մը մահամերձ հիւանդ պառկեր է, անունը Հոփսիմէ, իր հայրն ու մայրն էին որ պաղատելով իմ անունս կու տային:

— Մի՛ տրտմիր, աղջիկս, պատասխանեց Հայր Աստուած, պիտի դայ ժամանակ որ այդ տաճարը դարձեալ բացուի եւ երեսունըվեց ընկերուհիներուդ դամբարանին վրայ երեսունըվեց արեւներ վառին:

Ս. Հոփսիսմէ մօտեցաւ աղջնակին եւ կայծը դրաւ սրտին

Յետոյ երկարեց իր մատը եւ ազամանդի պէս գեղեցիկ կայծ մը թռաւ .

— Ա՛ս, ըսաւ, այս կայծը տար փոքրիկի սրտին վրայ դէր :

Երկու սրբուհիները դարձան աղքատին տնակը, աղջնակը կարծես վերջին շունչը կու տար . քարիւղի կանթեղը մարելու վրայ էր եւ հայր ու մայր արդէն մահը կու լային փոքրիկ Հոփսիսմէին :

— Եկէք մեզի հետ լալու, ըսաւ մայրը՝ հագիւ թէ տեսաւ կոյսերը . ա՛լ մեռած է մեր սրտի հատորը :

Սրբուհի Հոփսիսմէ մօտեցաւ աղջնակին եւ կայծը դրաւ սրտին վրայ : Փոքրիկը բացաւ իր կապուտակ աչքերը, սկսաւ սիրտը բարախել՝ ինչպէս ծաղիկներու մէջ հոսող վճիռ առուակի մը առաջին ալիքները :

Աչոտ Արծրունեաց իշխանը երեք զաւակ ունեցաւ, Դերենիկ, Գագիկ եւ Համազասպ: Բաժնեց իր անբաւ հարստութիւնն ու երկիրները եւ ինքը մեռաւ:

Վան քաղաքը Դերենիկ առաւ, ճուաշ զաւառը իր ամբոցներով՝ Գագիկ առաւ, իսկ Հաղբակն ալ Համազասպին ինկաւ:

Դերենիկի պէս մէկը չկար աշխարհիս վրայ. առատասիրտ, զուարթ եւ ուտող, խմող էր: Իր սիրելի եւ հաւատարիմ ծառան Գնունեաց երկրէն բերած էր, որուն անունը Գէորգ Չափրան էր:

Դերենիկ՝ Վան քաղաքի արքունիքին մէջ կը բնակէր: Ամէն օր ճաշի ժամանակ քաղաքին հրապարակը կ'իջնէր, կանչել կու տար բոլոր անցորդները, լաւն ու վէշը, եւ անոնց հետ կ'ուտէր ու կը խմէր: Իր սեղանը շատ ճոխ էր եւ ըմպելիներուն ամէնէն ընտիրներն ունէր:

Կերաւ խմեց իր հօրը ձգած բոլոր հարստութիւնը. եղբայրները վրան կը խնդային, քաղաքացիները զինքը կը ծաղրէին: Իր եղբայրներուն վաճառեց բոլոր ոչխարները, ձիերը եւ կենդանիները: Մնաց միայն իր արքունի պալատը եւ Վան քաղաքը. եկաւ Գագիկ եղբայրը եւ ոսկի ու գեղեցիկ զգեստներ տալով վնեց նաեւ իր սիրելի Վանը:

Ճամբուուն վրայ զարկաւ Դերենիկ իր վրանը եւ Գէորդ Չափրանի հետ հոն կը բնակէր: Հեռացան իրմէ բոլոր ծառաներն ու զինուորականները, ինկաւ յետին չքաւորութեան մէջ: Մական զեռ ունէր երկու ձի, մէկը իրենն էր, միւսը Չափրանին: Կիրակի օր մը երկուքն ալ տրտում նստած էին.

— Այսօր ի՞նչ պիտի ուտենք, կը խորհէին:

— Ա՛ռ, ըսաւ ծառան, եւ իմ ձիս ծախէ, մեր սեղանը պէտք է անպակաս ըլլայ:

Այդ օրն ալ մինչեւ իրիկուն կերան խմեցին, քրնարները, տաւիղները եւ փողերը ուրախ երգեցին եւ զուսանները պարեցին:

Գիշերը Դերենիկի վրանին տակ մտերը կը պըլպըլային, արդէն մեկնած էին բոլոր հիւրերը ու նա մինակ էր Գէորդ Չափրանին հետ:

— Վաղը ի՞նչ պիտի ուտենք, եղաւ Դերենիկի առաջին հարցումը:

Մտերը տակաւին կը պլպլային նուազ լոյս մը սփռելով ճերմակ ճամբուուն վրայ:

— Տէր իմ, պատասխանեց Չափրան, միայն քու ձիդ եւ գրահներդ մնացին:

— Է՛հ, լաւ, իմ ձիս կը ծախենք եւ ուրախութիւնը դարձեալ կ'ընենք:

Մինչ անոնք այսպէս կը խօսէին, անձանօթ մէկը եկաւ եւ վրանին զիմաց նստեցաւ: Դերենիկ զինքը ներս կանչեց, բայց նա տաճիկ էր եւ չհասկցաւ: Չափրան թեւէն բռնեց ու ներս բերաւ: Դերենիկ զիտէր տաճիկերէն ու հարցուց անոր.

— Ուսկի՞ց կու գաս:

— Ասորիքէն կու գամ, պատասխանեց անձանօթը, խօսիլ չեմ կրնար վասնզի ամէն կողմս վիրաւոր

է, Աստուծոյ սիրոյն, եթէ կրնաք զեղ գրէք վէրքերուս:

Դերենիկ բացաւ անոր վէրքերը եւ զեղ դրաւ. հըմուտ էր բժշկական արուեստին: Անոր առջեւ դրաւ ճոխ սեղան մը, ազնիւ ըմպելիներ եւ ինքը քնարն առած նուագեց սիրոյ եւ ուրախութեան երգեր:

Երկրորդ առաւօտ օտարազգին արթննալով խորքունէն, ըսաւ Դերենիկին.

— Ո՛վ բարի մարդ, ինձի ըրած բարիքդ չտեսնուած բան է, եւ ոչ իսկ հարցուցիր թէ ես ո՞վ եմ: Ես Բարեւոնի թագաւորն եմ, Արարներն յարձակեցան իմ աշխարհիս վրայ, առին Պաղտատ մայրաքաղաքս, իմ զօրքս զիս լքեց ու ես մինակ դէպի Խորասան կը փախչիմ՝ որուն թագաւորը իմ քրոջս ամուսինն է: Երբ իմ երկրիս մէջ էի՝ շատ բաներ լսած էի այս քաղաքին տիրոջ մասին, որ Դերենիկ կը կոչուի. վստահ եմ որ նա պիտի հոգայ բոլոր միջոցները զիս Խորասան զըրկելու եւ զօրք առնելով նորէն թագաւորութեանս տիրելու: Մէկ խնդիրք մ'ալ ունիմ, քանի այնքան բարի եղար ինձի հետ, կ'աղաչեմ, զիս Դերենիկին տար:

Դերենիկ Չափրանին կը նայէր ու կը խնդար...: Օտարազգին արտմելով ըսաւ.

— Ինչո՞ւ վրաս կը խնդաք, կ'աղաչեմ, զիս անոր տարէք:

— Անիկա հոս չէ, ըսաւ Դերենիկ, բայց ես կը հոգամ ինչ բանի որ պէտք ունիս:

— Սուտ մի՛ խօսիր, ես լսեցի որ հոս է. տա՛ր զիս անոր:

— Նորէն կ'ըսեմ, հոս չէ:

Օտարազգին բռնեց Դերենիկին ձեռքը, համբուրեց եւ ըսաւ.

— Երդուընցիր քու պաշտած Աստուծուդ վրան թէ հոս չէ :

— Ինչո՞ւ երդուընամ, ես եմ Դերենիկը :

Տաճիկը ապշած մնաց :

— Ապա ինչո՞ւ նստած ես քաղաքին դրան առջեւ, այս քաղաքը քուկդ է, բերդերը, աշտարակները քեզի կը պատկանին, ինչո՞ւ դուն այսպէս վրանի տակ կը բնակիս :

Դերենիկ պատմեց ամէն բան : Բարեւոյնի թագաւորը աւելի եւս դարձացաւ :

— Ո՛րք Բարեւոյնի հզօր թագաւոր, ըսաւ Դերենիկ, երէկ իմ ծառայիս ձին վաճառեցինք ու կերանք խմեցինք, այսօր իմ ձիս պիտի ծախէինք, բայց դուն եկար, արդ ա՛ն իմ ձիս եւ գրահներս ու սուրս, նստէ եւ դնա՛ Սորասան :

Դերենիկ կանչեց մէկը որ գիտէր Պարսկաստանի ճամբան, անոր դրամ տուաւ եւ հրամայեց գինքը առաջնորդել մինչեւ Սորասան :

— Չաֆրան, սիրելիս, ըսաւ Դերենիկ՝ երբ մինակ մնացին, ամէնքը մեզ կը ծաղրեն, ա՛լ ուտելիք չունինք, եկուր Ասորեստան երթանք, օտար երկիր է, հոն ոչ ոք մեզ կը ճանչնայ, մէկուն քով ծառայութեան մտնենք ապրուստնիս ճարելու համար :

Մեկնեցան Կորդուքի լեռնային ճամբաներէն, դիւշերը աստղերու տակ պառկեցան, ցորեկը քաղցին արեւով. երեկոյեան մօտ էր երբ ամիսներ վերջ հասան Մուսուլ քաղաքը :

Քաղաքին դրան առջեւ հանդիպեցան երեք ղինովներու՝ որոնք տակաւին կը խմէին : Դերենիկ յողնած էր, նստեցան անոնց մօտ ինքն ու Չաֆրանը :

— Ուսկի՞ց կու դաք, հարցուց անոնցմէ մին :

— Հեռաւոր աշխարհէ մը, Հայաստանի Վան քաղաքէն :

— Վան քաղաքէ՞ն :

— Այո՛, Վանէն կու դանք, պատասխանեց Դերենիկ :

— Ի՞նչպէս է անոր աղնուական ու բարեսիրտ իշխանը :

— Աղէկ է :

— Ճի՞շտ են արդեօք այն ամէն բաները որ իր մասին կը պատմեն :

— Ի՞նչ կը պատմեն, հարցուց Դերենիկ :

— Կ'ըսեն թէ շատ բարեսիրտ է, կ'ուտէ ու կը խմէ հարուստին, աղքատին, չարին ու բարիին հետ. իր վրանը զարկած է ճամբուն եզերքը, եւ անցորդ չկայ որ անոր սեղանէն չուտէ ու չխմէ. առաւօտէն երեկոյ գուսանները կ'երգեն ու կը պարեն, քաղաքը միշտ ուրախութեան մէջ է :

— Այո՛, ճիշտ է ինչ որ ձեզի պատմած են, ըսաւ Չաֆրան :

— Ամէ՞ն օր այսպէս է :

— Ամէն օր :

— Մենք չէինք հաւատար, չափազանցութիւն է կ'ըսէինք. զարմանալի մարդ է :

— Ասիկա է Դերենիկը, ըսաւ Չաֆրան :

Երեք մուսուլցիները անոր ձեռքը համբուրեցին եւ նոյն իրիկունը իրենց մօտ ճաշի հրաւիրեցին : Կերան խմեցին, եւ ամէնէն վերջ տանտէրը բերաւ ոսկի, արծաթ եւ պատուական զգեստներ : Ասոնք քուկդ են ըսելով՝ Դերենիկին առջեւ դրաւ :

— Այժմ ասոնք պահէ, ըսաւ Դերենիկ, երբ ուրիշ անգամ գալու ըլլամ՝ այն ատեն կու տաս:

Միւս ընկերներն ալ հրաւիրեցին Դերենիկն ու Չափրանը. թանկագին ընծաներ ուզեցին նուիրել. Դերենիկ զարձեալ խնդրեց որ պահեն մինչեւ իր կըրկին անգամ գալը:

Մուսուլէն Պաղտատ գացին Դերենիկ ու Չափրան. հրապարակին վրայ քաղաքին գեղեցիկ պալատները կը գիտէին, երբ թագաւորը իր սկիւսանձ ձիուն վրայ նըստած անցաւ հրապարակէն: Ճանչցաւ զիրենք եւ հրամայեց ծառաներուն Դերենիկը արքունի բազմիքը տանիլ ու լուալ ճամբաներու փոշիներէն, պատուիրեց հագուեցնել սկիւսանս զգեստներ ու բերել իր լաւագոյն արարական նոսրղը: Երբ պալատ հասաւ Դերենիկ իր Չափրանին հետ, թագաւորը հրամայեց իր իշխաններուն անոր երկրպագութիւն ընել: Բռնեց հայ իշխանին ձեռքէն եւ իր գահին վրայ բարձրացուց: Դերենիկ զարմացած էր այս եղածին վրայ եւ չէր գիտեր թէ ո՞վ է այդ թագաւորը: Թագաւորը չէր յայտնած ինքզինքը: Ութ օր այսպէս անցաւ. իններորդ օրը թագաւորը հրամայեց քաղաքին մէջ փողեր հնչեցնել, կանչել բոլոր քաղաքացիները, իշխանները, եւ օտարականները: Թագաւորական պալատին մեծ սանդուղներուն վրայ երկու գահ դրին. թագաւորը սկիւսանս մը ձեռքին բարձրացուց Դերենիկի կենացը. «Ո՞վ պաղտատցիներ, իշխաններ եւ օտարականներ, անշուշտ զարմացած էք թէ ինչո՞ւ այսքան պատիւ եւ փառաւորութիւն անծանօթ օտարականի մը համար, այո՛, ինքն ալ զարմացած է այս մեծարանքներուն համար, զիս չի ճանչնար, բայց ես զինքը լաւ կը ճանչնամ»:

— Ըսէ, խնդրեմ, ես ո՞վ եմ, հարցուց հայ իշխանին:

— Արեւը չտեսնեմ, եթէ քեզ երբեք տեսած ըլլամ, պատասխանեց Դերենիկ:

— Կ'երդնո՞ւս ձեր վարագոյն Սաչին վրայ թէ զիս տեսած չես երբեք, ըսաւ թագաւորը:

— Աստուած գիտէ, գիտէ եւ վարագոյն Սաչը որ քեզ բնաւ չեմ տեսած:

— Դու վան քաղաքին իշխան Դերենիկը չե՞ս:

— Այո՛:

— Ասիկա ալ քու Չափրան ծառայ չէ՞:

— Այո՛:

— Չե՞ս յիշեր այն երեկոն, երբ Չափրանի հետ նստած էիր ճամբուն եզերքը, վրանիդ տակ, երբ ես եկայ վիրաւոր, դուն ինծի կերակուր տուիր, վէրքերս պատեցիր, քու վերջին հարատութիւնդ, միակ ձիդ տըւիր Սորասան երթալու իմ քեռայրիս մօտ: Ես այն մարդն եմ, ամբողջ Բաբելոնի եւ Պաղտատի թագաւորը: Ո՞վ ազնիւ եւ բարեսիրտ իշխան, այժմ այս իմ թագաւորութեանս կէսը քուկդ է, դուն զիս փրկեցիր թշուառութենէն ու մահէն:

Հազարաւոր դանձեր տուաւ, սկիւսուս զգեստներ, անթիւ ուղտեր ու ձիեր. հրամայեց բոլոր վաճառականներուն՝ անոր բերել տասը տարուան տուրքերը: Չէնքի տակ կանչեց իր բանակին կէսը եւ ըսաւ.

— Ա՛ս ասոնք ու զնա՛ քու աշխարհդ, իմ թագաւորութենէս՝ սիրտդ ուզած դաւառը կամ քաղաքը քուկդ է:

Բանակը ճամբայ ելաւ դէպի վան, ուղտերը դանձեր կը բերէին, կիներ ու քաղաքացիներ կը հետեւէին բանակին ծառայութեան համար. իսկ Դերենիկ եւ Չափ-

րան նստած էին թագաւորական շքեղ կառքի մը մէջ՝
ուրախութեամբ հայրենիք դառնալով:

Լուրը տարածուեցաւ ամբողջ Հայաստանի մէջ.
լսեցին իր եղբայրները, սարսափահար իրենց բերդերն
ապաստանեցան:

Հասաւ Դերենիկ Վան քաղաքը, դռները բացին ի-
րենց իշխանին առջեւ, աղջիկները ծաղիկներ նետեցին
անոր կառքին վրայ: Նուագողները հնչեցուցին Վանի
ամենագեղեցիկ երգերը, գուսանները պարեցին եւ եօթն
օր եօթ գիշեր, ցորեկը ոսկին կը փայլէր՝ գիշերը ջա-
հերը կը շողային:

Դերենիկ Զաֆրանին տուաւ Վանի բոլոր բերդերը,
անոր իշխանութեան պատիւ տալով որդիէ որդի: Կան-
չեց իր եղբայրները, համբուրեց զիրենք կարօտով ու
ներողամիտ սրտով բաժնեց իր հարստութիւնը անոնց
ու Ասորեստանի զօրքը տուն ճամբելով ինքը քաջուե-
ցաւ Վարազայ վանքը եւ ճղնաւոր եղաւ:

Անի մայրաքաղաքին նեղ ու ծամածուռ փողոցնե-
րուն մէջ ամէն երեկոյ անսովոր եռուզեռ մը կար-
գինետունները լեցուն էին, ուրախ երգերը կը մտնէին
տունէ տուն:

Յաճախ կուր մը կը փրթէր ու կը մարէր մութին
մէջ: Աշոտ Ողորմած թագաւորն ալ սովորութիւն ու-
նէր պտոյտի ելլել, խառնուել իր ժողովուրդին՝ լսե-
լու անոնց դանդատները կամ քննադատութիւնները,
կառավարութեան եւ թագաւորի մասին: Բոլորը կը
ճանչնային զինքը. բարի եւ հեղահամբոյր՝ ժողովրդ-
դական էր, կարծես պիտի չզանազանուէր հասարակ
քաղաքացիներէն, եթէ իր բարձր հասակը եւ մեղոյշ
թաւիչէ լայն վերարկուն չըլլային:

Երեկոյ մը սովորականին պէս պալատ կը դառնար,
երբ արքունի դրան զիմաց զինետան անկիւնէն իր ա-
կանջին հասան, սաղի ընկերակցութեամբ սուր եւ հա-
ճելի երգի մը բառերը. կանգ առաւ. ուշի ուշով մտիկ
ըրաւ. հաճելի էր երգը, իրեն համար բոլորովին նոր,
բայց բառերը աւելի զպան իր սրտին.

Մի՛ լար, մայրիկ,

Մի՛ լար, հարսնուկ սիրելի,

Ձեզ կը սիրեմ սրտագին,
Բայց հայրենիքն, ես կը սիրեմ աւելի:

Ճամբուն մէջ կեցաւ Աշոտ, աւելի հետաքրքրուած մտիկ ըրաւ այս նոր երգը: Իրեն ծանօթ էին քաղաքին մէջ ելած բոլոր նոր երգերը, սակայն այս մէկը շատ նոր էր եւ շատ սրտամմլիկ:

— Ո՞վ է այս երգողը, հարցուց իր քովիներուն:

— Տէր արքայ, աղքատ տղեկ մըն է, պատասխանեցին անոնք:

— Կանչեցէ՛ք իմ քովս, հրամայեց թագաւորը:

Շուտով տղեկը իր մօտ բերին, նա դուրս եկաւ դինետունէն, պատառոտուն զգեստներով եւ մրոտ երեսով. բայց թաւ յօնքերուն տակ ունէր զոյգ մը սեւ՝ սալորի պէս խոշոր եւ տպաւորիչ աչքեր:

— Նուազէ՛ տղաս, անդամ մըն ալ լսեցուր այդ երգըդ, ըսաւ թագաւորը:

Մանչուկը առաւ իր սաղը թեւին վրայ, զարկաւ լարերուն, եւ հեծկտուքի հետ երգեց. Մի՛ լար մայրիկ: Աշոտի աչքերն ալ լեցուեցան:

— Որո՞ւ գաւաին ես, հարցուց թագաւորը, բռնելով տղեկին թեւէն:

— Ես որր եմ, հայր չունիմ, պատասխանեց տղան:

— Ես եմ քու հայրդ, ըսաւ Աշոտ, չե՞ս դիտեր որ Հայաստանի որբերուն հայրը ես եմ:

— Բայց դուք ո՞վ էք, հարցուց տղեկը:

— Շուտով կը հասկնաս:

— Ո՛չ, ըսաւ մանչուկը, ես մէկ հայր ունէի, բայց ան մեռաւ, երկու տարի է: Ես հիմա որր եմ:

Մանչուկը երկու ձեռքերով աչքերը զոցեց ու սկըսաւ լալ:

Ճամբուն մէջ կեցաւ Աշոտ եւ մտիկ ըրաւ այս նոր երգը...

— Հիմա մայր մը ունիմ աղքատ եւ թշուառ: Ծագ-
կածորին վրայ սեւ դեանափոր տուն մը ունինք. ան
հիւանդ է, ես երգելով օրուան մեր հացը կը ճարեմ:

— Հայրդ հիւանդութեամբ մեռաւ:

— Ո՛չ, նա արքունի զինարանի մէջ կ'աշխատէր,
լաւ զէնք կը շարժէր, Համտունի զէմ պատերազմին
մէջ մեռաւ: Տիրքանակերտի մօտերը:

— Ուրեմն դուն աւելի իմ գաւակս ես, ես եմ քու
հայրդ ասկէ վերջ: Եկուր իմ տունս երթանք, քեզի ա-
մէն բան պիտի տամ:

— Ո՛չ, չեմ դար, պատասխանեց տղան, մայրս
պատուիրեց որ ամէն մարդու հետ բարեկամ չըլլամ,
մարդիկ շատ չար են:

— Իրաւունք ունի մայրիկդ, մարդիկ շատ չար են,
մանաւանդ որք թշուառները շահագործելու մէջ: Բայց
ես անոնցմէ չեմ, տղաս, քեզի հետ խօսողը հայրենիքի
հայրն է:

Տղան չհասկցաւ, թէ ինչ ըսել է հայրենիքի հայր:
Աշոտի մօտիկները սկսան յորդորել որ հետեւի անոր,
— Բախտաւոր պիտի ըլլաս, կ'ըսէին:

Տղան իր խոշոր աչքերը դարձուց ասդին-անդին,
տարակոյսի մէջ էր: «Երթա՞մ թէ չերթամ»:

— Եկուր տղաս, կրկնեց թագաւորը, դուն ասկէ
վերջ մուրացիկ երգիչ մը պիտի չըլլաս, ամէն օր ինձի
հետ պիտի ճաշես:

— Բայց մայրս մինակ եւ հիւանդ է, չեմ կրնար
ձգել. ես պէտք է շուտով տուն դառնամ, ան ինձի կը
սպասէ:

— Հոգ մի՛ ընէր, գաւակս, ըսաւ թագաւորը, մայ-
րդ ալ երջանիկ պիտի ընեմ:

— Քանի սիրելի հայրս մեռաւ, նա ոչ մէկուն հետ
երջանիկ կրնայ ըլլալ:

— Ես ալ քեզի չափ փոքրիկ գաւակներ ունիմ, կին,
ընտանիք եւ ազուր տուն մը:

— Ո՛ր չափ երջանիկ են քու գաւակներդ որ հայր
ունին: Ես որք եմ, հայր չունիմ:

— Տղաս, քեզի ըսի թէ քու հայրդ ես պիտի ըլլամ:

— Ո՛չ, այնպէս հայր ոչ ոք կրնայ ըլլալ, ան զիս
չատ կը սիրէր. երբ դործէն դառնար, զիս կը համբու-
րէր. ինձի փոքրիկ սուր մըն ալ շինած էր որ քաջու-
թեան վարժիմ, հիմա տունը պատէն կախեր եմ, ամէն
երեկոյ կը համբուրեմ այդ սուրը իմ հօրս տեղը, յե-
տոյ կը պառկիմ:

Թագաւորը աւելի սիրեց այդ փոքրիկը, որ պա-
տըռտած զղեստներու տակ՝ առաքինի եւ ծնողասէր էր:
Կամաց կամաց անոնք քալեցին դէպի պալատը, որ շատ
հեռու չէր: Աշոտ հազուամ էր սովորական մարդու
պէս, ոչ ոք պիտի կարծէր թէ ան Հայաստանի ամե-
նազօր արքան էր: Պալատի դրան վրայ պահակները
զէնքերու ազմուկով բարեւի կեցան. տղեկը զարմացած
անոնց նայեցաւ, անոնք թագաւորէն աւելի գեղեցիկ
հազուամ էին:

— Քալէ տղաս, ըսաւ Աշոտ, անոյ՛ մը ժպտելով
տղուն զարմացումին վրայ:

Մարմարեայ սանդուղներէն վեր բարձրացան, դե-
ղեցիկ սրահներ բացուեցան տղուն աչքերուն առջեւ,
հիացած կը դիտէր կաշեպատ եւ ոսկեզօծ պատերը:

— Դուն միշտ հո՞ս կը բնակիս, հարցուց թագա-
ւորին:

— Այո՛, միշտ հոս կը բնակիմ. ասիկա իմ պա-
լատս է:

— Շատ գեղեցիկ է. երանի քեզի. ես մութ եւ սև տան մը մէջ կը բնակիմ :

— Ի՛հ, տղաս, թերեւս դուն ինձմէ աւելի երջանիկ էիր այդ մութ տան մէջ :

Տղան իր աչքերը առաստաղէն չէր հեռացներ, կը խօսէր առանց բարեկամին երեսը նայելու :

— Ի՞նչ կը նշանակեն այդ թշնամիներէ պաշարուած քաղաքներու պատերները, հարցուց Աշոտին :

— Անոնք մեր քաջ թագաւորներու պատերազմներն են :

— Ո՞րն է Համաունի դէմ պատերազմը :

— Դեռ չէ նկարուած :

— Ձմռանս իմ հայրիկին պատերն այլ մէջը դնելու, անիկա շատ քաջութեամբ կուտած ու ինկած է :

— Նստէ տղաս սա աթոռին վրայ, քիչ մը հանգիստ առ, յոգնած ես անշուշտ շատ շրջելէն :

Տղան նստեցաւ կաշիէ ոսկեզօծ բազկաթոռի մը վրայ :

— Ո՛հ, ինչ փափո՛ւկ է. այսպիսի աթոռի վրայ երբեք չէի նստած :

Կոթնեցաւ թիկունքին վրայ եւ սկսաւ ոտքերը շարժել : Ո՛րքան փափուկ է, երանի՛ քեզի, ըսաւ :

Այդ վայրկեանին աղքատ տղուն հասակակից մանչուկ մը, թաւիչ լաշն վերարկու մը հագած, դանդուր մագերով ու թուխ աչքերով, ներս վազեց, հայրիկ կանչելով. անոր ետեւէն բարձրահասակ ու նրբազէմ տիկին մը ներս եկաւ, գիրկն առած նորածին մանուկ մը : Թագուհին էր :

— Դարձեալ աղքատ մը գտար, ըսաւ թագաւորին, մեր պալատը աղքատանոց դարձուցիր :

Տիկին մը ներս մտաւ, գիրկն առած նորածին մանուկ մը...

— Անոնք պիտի ըլլան ապագային իմ թագիս ամենազեղեցիկ զարդերը :

Աղքատ մանչուկը զարմանքով նայեցաւ տիկինին եւ իր հասակակից տղուն ճոխ զգեստներուն :

— Ի՞նչ աղուոր ու փայլուն են, բացազանչեց, միշտ ա՞յսպէս կը հագուիք, հարցուց յետոյ :

— Դեռ աւելի փառաւորներ ունիմ, ըսաւ հպարտութեամբ թագաւորին տղան :

— Իմ հայրս ալ եթէ ողջ ըլլար, ես ալ կ'ունենայի : Ես որբ եմ, հայր չունիմ :

— Դուն ալ կ'ուզե՞ս այսպէս ճոխ զգեստ մը, հարցուց թագաւորը :

— Ո՛չ, երբ մայրս անդին աղքատ եւ հիւանդ է, ես չեմ կրնար փառաւոր հագուիլ :

Թագաւորը աւելի սիրեց այդ աղին հոգին :

— Կ'ուզե՞ս տեսնել նաեւ մեր զինարանը, հարցուց Աշոտ :

Տղան գլխով «այո՛» ըսաւ : Երկուքը միասին անցան ուրիշ սրահներ, վար իջան լայն սանդուղներէ, ամէն տեղ պահակներ կեցած էին :

— Ասոնք ինչո՞ւ հոս կեցեր են, հարցուց մանչուկը :

— Պալատիս պահպանութիւն կ'ընեն :

— Ուրեմն դուն գողերէն կը վախնա՞ս. ես ընաւ չեմ վախնար, գողնալիք բան չունինք :

Անցան մեծ սրահ մը, պատերէն կախուած էին զբրահներ, սուրեր, վահաններ : Փայլուն նիզակները շարուած էին պատերու տակ : Ծողջողուն գէնքերը կարծես տղուն կը նայէին կրակէ աչքերով :

— Այս ամէնը իմ հայրիկիս շինածն է, այնպէս չէ՞, հարցուց հպարտութեամբ :

— Ո՛չ, տղաս, այս դէնքերը թշնամիներէն անընտած են :

— Չար Համտունի գէնքերն ալ կա՞ն հոս :

Թագաւորը զինք առաջնորդեց դէպի ուրիշ սրահ մը, անցան փոքրիկ դռնէ մը, եւ ահա կրկին մեծ սրահ մը՝ լեցուն գէնքերով :

— Հոս, ըսաւ տղուն, այս փայլուն եւ ոսկեգօծ գէնքերը Համտունի ձեռքէն խլուած են, երբ գլուխը կտրեցին մեր քաջերը :

Տղան ուշի ուշով նայեցաւ, երկար նայեցաւ, կարծես անոնց վրայ մեռած հօրը պատկերը կը փնտռէր :

— Հօրս վրէժը ուրեմն անուտ է, ըսաւ պաղ եւ հանդարտ :

Համտունի սուրը ինծմէ աւելի այս տղուն կը պատկանի, մտածեց թագաւորը ինքնիրեն, եւ պատէն վար առաւ կարճ երկայրի սուրը, որուն վրայ արիւնը տակաւին չորցած կը մնար :

— Ա՛ս այս սուրը, ըսաւ տղուն, Համտունի սուրը քեզի կը պատկանի : Թագաւորը տղուն մէջքին կապեց այդ սուրը :

Մանչուկը հանեց իր սազը թելին տակէն, զոր այնքան ուժով սեղմած էր, զարկաւ լարերուն եւ զգայուն շեշտով նուազեց ու երգեց — Մի՛ լար մայրիկ . . . :

Թագաւորը յուզուած համբուրեց անոր մրտա ճակատը :

— Այս սուրն ի՞նչ պիտի ընես հիմա, հարցուց թագաւորը :

— Մեր թագաւորին կեանքն ու պատիւը պիտի պաշտպանեմ :

— Կը ճանչնա՞ս ձեր թագաւորը :

— Ո՛չ, երբեք չեմ տեսած : Կ'ըսեն թէ շատ բարի

Թող յաւիտեան ապրի մեր բարի եւ քաջ թագաւորը...

եւ քաջ է. անթիւ զինուորներ ունի եւ Անին ալ իրեն կը պատկանի :

— Այո՛, տղաս, սիրէ՛ հայրենիքը, սիրէ՛ մեր գեղեցիկ Անին եւ սիրէ՛ նաեւ թագաւորը :

— Եթէ անգամ մը տեսնէի, ո՛րքան երջանիկ պիտի ըլլայի :

— Ե՛ս եմ, ըսաւ Աշոտ Ուրբմած, է՛ս եմ Հայաստանի թագաւորը :

Տղան մէկզի նետեց իր սաղը, եւ սուրը սեղմած իր աջ բազուկին մէջ, եղեւնիի պէս շիտակ կանգ առաւ ու ըսաւ .

— Թող յաւիտեան ապրի մեր բարի եւ քաջ թագաւորը . իմ կեանքս իր կեանքին փոխարէն . իսկ այս արիւնոտ սուրը իր թշնամիներուն մահը թող ըլլայ :

— Մամա՛, գունն կ'ըսես թէ լոյսը գեղեցիկ է, բայց ի՞նչ է լոյսը:

— Լո՞յսը. ի՞նչ ըսեմ, լոյսը լոյս է:

— Կարելի՞ է դպչիլ, կարելի՞ է գրկել եւ համբուրել:

— Ո՛չ, զաւակս, նա միայն կը տեսնուի, միայն տաքութիւն կու տայ: Երբ կը նստիս արեւուն տակ, չէ՞ս զգար տաքութիւնը. ատիկա լոյս է:

— Մամա՛, ամէն մարդ լոյսը կը տեսնէ՞:

— Այո՛, զաւակս, եթէ առողջ աչքեր ունի:

— Ուրեմն ե՛ս միայն չեմ տեսներ: Մամա, ինձի գոյգ մը նոր աչքեր տուր որ տեսնեմ, կ'ուզեմ գիտնալ թէ ի՞նչ է լոյսը, ի՞նչ են գոյները: Անգամ մը գէթ քու գէմքդ տեսնէի, մայրիկ. գիտեմ թէ աշխարհի ամենագեղեցիկ մայրիկը դուն ես:

Փոքրիկ Սեդոն սկսաւ լալ. մայրը չգիմացաւ եւ տրտում հեռացաւ պզտիկին քովէն, որ պատերը շօշափելով գէպի դուռը զնաց լոյսը տեսնելու:

— Մայրիկ, ահա լոյսը կը զգամ, կը դպչեմ, կարծես մէկը վրաս տաք հագուստ մը նետեց:

Տղան ուժով գրկեց ինքզինքը, կարծելով թէ լոյսը կը գրկէ, սեղմեց թեւերը կուրծքին:

— Լո՛ւր, Լո՛ւր, գո՛չեց :

Ոչ մէկն ի ծնէ կոյր՝ այսքան լոյսի կարօտ քաշած էր քան փոքրիկ Սեդոն : Անոր աչքերը բաց էին արեւածաղիկի պէս ու կապոյտ մշուշ մը պատած էր . կը նայէր ու չէր տեսներ, եւ այդպէս կը մաշէր լոյսի տեսնանքէն :

Իր հայրը, Միհրան, Անահիտ կնոջ հետ Եղեսիա հաստատուած էր Վանէն գաղթելով . իր հայրենիքին մէջ Պարթեւներ եւ Հոռմէացիներ շարունակ պատերազմելով չարչարած էին երկիրը, եւ բարի Արզարի թագաւորութեան մէջ աւելի ապահով կեանք կար ու կրնար հիւսնութիւն ընելով ասրեցնել ընտանիքը :

Բայց իրենց տունը տխուր էր . Սեդոն չէր տեսներ եւ ամէն օր լոյս բսելով կը մաշէր :

Այդ օրերը լուր տարածուեցաւ քաղաքին մէջ թէ հարաւէն խորհրդաւոր մարդիկ եկած եւ բժշկած են Արզարը զէջ հիւանդութենէ մը, Յիսուս անունով մարդու մը զօրութեամբ : Արար վաճառականներ ալ հաստատեցին թէ Հրէաստանի մէջ Յիսուս անունով մէկը կայ որ կոյրերուն լոյս կու տայ, կաղերը եւ հաշմանդամները կը բժշկէ եւ թէ մեռելներուն իսկ յարութիւն կու տայ :

Անորոջ յոյս մը իրենց սրտին մէջ ալ ծագեցաւ :

— Եթէ մենք ալ այդ հրաշագործ մարդուն երթալինք, ըսաւ Անահիտ :

— Ես ալ այդպէս կը խորհէի, պատասխանեց ամուսինը : Եւ գանակի պէս որոշեցին մեկնիլ զէպի հարաւ :

— Պէտք է նուէր մ'ալ տանինք, ըսաւ կինը, պարապ ձեռքերով երթալ կ'ըլլա՞յ :

— Հոն ուղածդ կը գնենք, պատասխանեց Միհրան :

Պատերը շօշափելով դէպի դուռը գնաց լոյսը տեսնելու...

Հեռու երկիր է, դժուար է այս տեղէն դառնուի մը կամ ուլ մը տանիլ:

— Մեր ծիրանն ու կապուտիկ աղաւնիները տանինք, Սեղոյի սիրածներն են, եւ նուէրը Սեղոյի կողմէ կ'ըլլայ:

Պէտք չեղաւ դիշերուան սպասել երկու աղաւնիները բռնելու համար. անոնք այնքան վարժեր էին Սեղոյին որ ափէն կերակուր կ'ուտէին, բայց Սեղոն չէր հասկնար թէ ինչո՞ւ մէկը Միրան կը կոչուէր իսկ միւսը կապուտիկ. կը շոյէր գանոնք, բայց չէր տեսներ թէ մէկը ոսկի վրիկ ունէր, իսկ միւսը արծաթ վրիկ:

Երկու աղաւնիները փոքրիկ վանդակի մը մէջ դրին: Համետեցին իշուկը եւ Սեղոն վրան դնելով, վանդակը կողէն կախեցին ու ճամբայ ինկան:

— Ո՞ւր կ'երթանք, մայրիկ, հարցուց տղեկը:

— Աչքերուդ լոյս բերելու, գաւախս, պատասխանեց մայրը:

Տղան ուրախութենէն քիչ մնաց իյնար իշուն վերայէն:

— Ըս՛յս, լո՛յս, քիչ մը լոյս, գէթ հայրիկին քաղցրը ժպիտը տեսնելու:

— Խեղճ աղայ, ի՞նչ տարօրինակ տենչ լոյսը տեսնելու. ցաւեր կան՝ որ մարդիկ չեն կրնար ըմբռնել, ըսաւ Միհրան:

— Ի՞նչ կայ լոյսէն աւելի դեղեցիկ, պատասխանեց Անահիտ, արթնցող կեանքն է որ այս ազուն մէջ լոյսի փափաք դրած է. ամէն բանէ դո՛հ է, միայն լոյսն է որ զինքը կը հալեցնէ:

— Եւ սակայն, ես գիտեմ, կոյրերը միշտ ուրախ դուարթ կ'ըլլան, տարօրինակ բան մ'ունին՝ որ մենք չենք զգար. ժպիտ մը՝ որ միշտ ծաղկած կը մնայ շրթ-

ներուն վրայ. ներքին ոյժ մը՝ որ զիրենք կ'երջանկացնէ. իսկ մեր Սեղոն մինակն է որ լոյս կը փնտռէ եւ չի գիտեր թէ ի՞նչ է լոյսը:

Փոքրիկ ընտանիքն արդէն անցած էր Սիւրիոյ տափակ տափակ դաշտերը, եւ հասած Աւետեաց երկրին սահմանները: Ճամբան ուրիշ խումբերու հանդիպեցան, անոնք ալ Երուսաղէմ կ'երթային: Իրենց դրաստը միացաւ միւս դրաստներուն. էջը իշուն հետ հաճոյքով կը քալէ:

— Ո՞ւր կ'երթաք, հարցուց Միհրան ճամբորդներէն մէկուն:

— Երուսաղէմ, Պասէքը տեսնելու:

— Մենք ալ Երուսաղէմ կ'երթանք Յիսուսը տեսնելու: Կ'ըսեն թէ շատ հրաշքներ կ'ընէ. թերեւս մեր տղուն աչքերն ալ բանայ:

— Այո՛, լսեր ենք թէ նոր մարդարէ մը եկած է եւ հրաշքներ կ'ընէ, պատասխանեց ճամբորդը, բայց... բայց...:

— Բայց ի՞նչ, հարցուց Միհրան կասկածով:

— Կ'ըսեն թէ Օրէնքին թշնամի է. շատ հակառակորդներ ունի:

— Եթէ հրաշք կը գործէ, անպատճառ երկինքէն եկած Աստուած մ'է, պատասխանեց Միհրան:

— Դուն չես գիտեր, մեր Օրէնքը Մովսէս տուած է:

— Ո՞վ է Մովսէս, հարցուց Միհրան:

— Մեծ մարդարէ մը, Աստուծոյ հետ խօսեցաւ:

— Բարեկամ, հրաշք ընողը երկինքէն կու գայ. ձեր Մովսէսը չեմ գիտեր: Շատ հի՞ն մարդ է:

— Հազար չորս հարիւր տարուան մարդ է:

— Ատոր մասին ա՛լ մի՛ մտածեր, բարեկամ, ա՛լ ոյժը դացած է: Դուն հրեա՞յ ես:

— Այո՛, անունս ալ Մոչէ Աւրամ է :

— Ես Հայ եմ, իմ անունս ալ Միհրան է. ասիկա իմ կիներն է, Անահիտը. իսկ փոքրիկը Սեզոնն է, իմ զաւակս, կոյր է, կ'երթանք որ Յիսուսը լոյս տայ իր աչքերուն :

— Հաւատք պէտք է ունենալ բժշկուելու համար :

— Ես չէ որ պիտի բժշկեմ, Յիսուսը պիտի բժշկէ :

Հրեան դարձաւ իր ընկերոջ. Պէն Իպրահիմ, պէտք է աստպարենք, վախեմ Բաղարջակերաց տօնին չհասնինք :

— Մենք պէտք է քիչ մը շուտ քալենք, Միհրան բարեկամ, տօնին պէտք է հասնինք :

Միհրանին էջը ետ չմնաց միւսներէն, հաճոյքով վազեց. ան ալ ճամբու ընկերներ գտած էր : Շարաթ մը յետոյ հեռուէն տեսնուեցան բլրակի մը զազաթին երուսաղէմի պարիսպը եւ Դաւիթի բերդը :

— Ահաւասիկ երուսաղէմը, ըսաւ հրեան. միայն տեսակ մը լայն զզեստներով, երկայն մօրուքով մարդիկ կան, անոնց մէջ չերթաս, չխօսիս. անոնք ձեզի պէսները պիզծ կը համարին :

— Անահիտ, նայէ ինչ կ'ըսէ սա մարդը. մենք պիզծ ենք եղեր, դարձաւ ըսաւ իր կնոջը :

— Յիսուսն ալ այդպէ՞ս է, հարցուց Անահիտ :

— Ո՛չ, կ'ըսեն թէ անիկա հեթանոսները կ'ընդունի, մաքաւորներուն եւ մեղաւորներուն հետ ճաշի ալ կը նստի :

— Շիտակ մարդն ալ ատ է եղեր :

Երուսաղէմի մէջ Միհրան ոչ մէկ ծանօթ ունէր, ստիպուեցաւ սենեակ մը վարձել քանի մը օրուան համար :

— Դուն ալ մեր սիրուքի եղբայրներէն ես, այնպէս չէ՞ :

— Ո՛չ, ես հայ եմ եւ Եղեսիա կը բնակիմ. եկած եմ Յիսուս կոչուած հրաշագործէն շնորհք խնդրելու :

— Դո՛ւրս տունէս, պոռաց տանտէրը, տունս պղղծեցիր, հեթանոս անհաւատ :

— Միալեցար Միհրան, ասիկա անոնցմէ է որ լայն զզեստներ ունին եւ քունքերու վրայէն մազերը ձիու պոչի պէս ոլոր ոլոր կախուեր են. քեզի ըսին ճամբան :

Միհրան ուրիշ տուն մը գտաւ եւ զիշերն անցուց փսեաթի վրայ պառկելով : Յաջորդ օրը զացին Յիսուսը տեսնելու : ճամբան հարցուցին երկայնամօրուս ծերունիի մը՝ որ զլիսուն վրայ կոտոջի պէս երկու հանդոյցներ ունէր .

— Բարի մարդ, ո՞ւր կ'ընանք գտնել Յիսուսը :

— Անդիի աշխարհը, պատասխանեց զաժան երեսով ծերունին :

— Աս ալ անոնցմէ է, ըսաւ կինը : Միհրան, երեսներն լաւ մը նայէ եւ յետոյ հարցուր :

Առաջ զացին քաղաքին ծուռ ու մուռ փողոցներէն. Անահիտ բռնած էր Սեզոյի ձեռքէն. տղան ոտքերը կոշաքարերուն կը զարնէր, գրեթէ քաշկատուելով կ'երթար. Միհրան էջը բռնած էր, վրան աղաւնիներուն վանդակը կախուած. շատերը կը կարծէին թէ ուխտի եկած աղքատ եղբայրներ են :

— Մայրիկ, հարցուց Միհրան պառաւի մը, որ կողով մը շալկած կ'երթար, ո՞ւր կ'ընանք գտնել Յիսուսը :

Պառաւը կողովը վար դրաւ, շունչ քաշեց եւ պատասխանեց .

— Կ'երեւի օտարականներ էք, նոր եկած էք երուսաղէմ : Չէ՞ք տեսներ թէ տրտմութիւն մը կայ քաղա-

քին վրայ. մարդիկ հագիւ տուներէն դուրս կ'ելլեն. ուշ հասեր էք: Շարաթ մը չկայ որ զինքը բռնեցին, չար-չարեցին ու խաչ հանելով սպաննեցին: Մենք կը կարծէինք թէ Նա էր Մեսիան որ մեր երկիրը Հռոմէացիներուն ձեռքէն պիտի ազատէր:

— Ի՛նչ գէշ մարդիկ էք եղեր, ըսաւ Անահիտ, եւ յուսահատ սկսաւ լալ:

— Մամա, ո՞ւր ենք, ինչո՞ւ կու լաս, հարցուց Սեդոյ:

— Ոչինչ տղաս, լոյսը կը փնտուենք եւ չենք գտներ:

— Բայց, մամա, հոս լոյսը պէտք է շատ ըլլայ. շատ տաք է, դուն ալ չե՞ս գզար:

— Անահիտ, ըսաւ Միհրան, ասոր ըսածներուն ա-կանջ մի՛ կախեր, ցնդած պառաւ մ'է. հրաշագործ մարդը կը կախե՞ն:

Այր եւ կին շարունակեցին թափառել փողոցէ փո-ղոց:

— Մամա, ե՞րբ լոյսը պիտի գտնենք, հարցուց տղեկը որ յոգնած էր թափառելէն:

— Երկինք զիտէ, զաւակս: Ի՛նչ ահաւոր բան պիտի ըլլայ, Միհրան, դարձաւ ամուսինին, եթէ մեր զաւա-կը առանց բուժուելու մնայ. ես ցաւէս կը մեռնիմ:

— Այդ հրաշագործ մարդուն անունը մինչեւ մեր երկիրն հասաւ, չի կրնար սուտ ըլլալ, փնտուենք: Հրեան կասկածոտ է, ճշմարտութիւնը շուտով չի յայտներ:

Մութ փողոցի մը անկիւնը կիսաբաց դուռ մը տե-սան. սեմին վրայ գեղեցիկ աղջիկ մը նստած դէպի դիմացի բլրակը կը դիտէր. իր աչքերն ուռած էին, կ'երեւի շատ լացած էր, բայց այժմ ժպիտ մը կար վարդի թերթի գոյն շրթներուն վրայ:

Ասոր հարցնենք, ըսաւ Անահիտ, ասիկա անոնցմէ չի տեսնուիր:

— Քոյրիկ, հարցուց Միհրան, մենք օտարական մարդիկ ենք, եկած ենք Յիսուսը տեսնելու, արդեօք ո՞ւր կրնանք գտնել:

Աղջկան դէմքը պայծառացաւ այդ անունէն, ակա-մայ համբոյր մը դրկեց դէպի դիմացի բլուրը: Միհ-րան եւ կինը բան մը չհասկցան:

— Բարեկամներ, ուշ մնացեր էք զինքը մարմնով տեսնելու. վեց օր առաջ չարչարեցին եւ խաչին վրայ մեռցուցին զինքը:

— Միհրան, աս ալ նոյն բանն ըսաւ, վա՛խ մեղի:

— Բայց... աւելի մօտ եկէք, ձայն չլսեն. սակայն երեք օր առաջ Նա յարութիւն առաւ եւ հիմա կը շրջի այս բլրան կողմերը:

— Չըսի՞ թէ հրաշք ընողը երկինքէն կու դայ եւ չի կրնար մեռնիլ, դարձաւ Միհրան իր կնոջը:

— Գուն զինքը տեսա՞ծ ես, հարցուց Անահիտ:

— Այո՛, Նա իմ փրկիչս է, զիս գեւերէն ազատողը, զիս մահէն ազատողը, երբ զիս քարկոծել կ'ուզէին իբրեւ...

— Իբրեւ... ի՞նչ:

— Իբրեւ... չեմ կրնար ըսել: Նա գթած է մեղա-ւորներուն հանդէպ, Նա բժշկեց կաղերը եւ կոյրերը, յարութիւն տուաւ մեռելներուն. նախանձոտ փարիսե-ցիները զինքը սպաննեցին. բայց լոյսը հողին մէջ կըր-նա՞յ թաղուած մնալ: Յարութիւն առաւ, բարեկամներ, եւ դարձեալ պիտի բժշկէ հողիով մարմնով թշուա-ները: Ես գեռ երէկ առաջինն էի որ զինքը տեսայ. արեւէն աւելի գեղեցիկ էր եւ չեմ կրնար մոռնալ իր ձայնը՝ երբ պարտէզին մէջ Մարիամ ըսաւ:

Նա բժշկեց կազեբը, կոյրերը, յարութիւն տուա մեռելներուն...

— Հիմա զինքն ո՞ւր կրնանք գտնել, հարցուց Միհրան:

— Նա ամէն տեղ է. անոր համար չկայ հեռաւորութիւն եւ ոչ ալ փակ դռներ:

— Աստուած ըսածդ այդպէս պէտք է ըլլայ, պատասխանեց Անահիտ:

— Թերեւս այդ գիմացի բլրան վրայ գտնէք, թերեւս ճամբուն վրայ:

Ծնորհակալութիւն յայտնելով, իչուն գլուխը դէպի գիմացի բլրակը դարձուցին. ճամբան օձապտոյտ արահետ մ'էր, բարձրացան անկից, մտան ձիթենիներու մէջ եւ կէս ճամբան հանդիպեցան մարդու մը՝ որ քարին վրայ նստած գիմացի քաղաքը կը դիտէր:

— Բարի մարդ, ըսաւ Միհրան, արդեօք Յիսուսը ասկից անցա՞ւ, տեսա՞ր զինքը:

— Ի՞նչ կ'ուզէք Յիսուսէն, հարցուց անձանօթը:

— Մեր գաւակը ի ծնէ կոյր է, կ'ուզէինք որ զինքը բժշկէր. նա լոյսի կարօտ է, լո՛յս կ'ըսէ ու կը մեռնի:

— Նստեցէք այստեղ, ճամբան շատ գառիվեր է, յողնած էք:

— Այո՛, ամբողջ օրը Յիսուսը փնտռելով բաւական յողնեցանք:

— Արեւելքէն եւ Արեւմուտքէն պիտի գան մարդիկ այդ Յիսուսի լոյսը փնտռելու. իսկ անոնք՝ որոնց համար եկած էր այդ լոյսը, խաւարը պիտի փնտռեն:

— Մենք եկած ենք այդ լոյսը գտնելու:

— Այո՛, Սեղոյին աչքերուն լոյս գտնելու:

Այր եւ կին իրարու երես նայեցան. ինչէ՞ն գիտեր տղուն անունը:

— Ուրեմն գո՞ւն ես այդ Յիսուսը որ կը փնտռէինք, ըսաւ Միհրան:

Հանց քոչունին աչքերն ու գետեղեց տղուն կոպերուն մէջ...

— Այո՛, ես եմ. ո՛վ որ զիս կը փնտռէ՝ միշտ պիտի գտնէ եւ լոյսն իրեն հետ յաւիտեան պիտի մնայ:

— Ա՛հ, լոյս տուր մեր զաւակին, նա լոյսին համար կը տանջուի, խնդրեց Անահիտ:

Սեղոյ զրկեց Յիսուսի ոտքերը եւ աւելի աղաչական ձայնով ըսաւ.

— Բա՛ց իմ աչքերս որ տեսնեմ լոյսը. տեսնեմ մօրս անոյշ դէմքը, հօրս քաղցր ժպիտը, տեսնեմ գոյները: Եւ յետոյ հեկեկալով լացաւ:

— Բերէ՛ք ինձ այդ ծիրանեղոյն աղաւնին, հրամայեց Յիսուս: Եւ երկու մատներով հանեց թռչունին աչքերն ու գետեղեց տղուն կոպերուն մէջ. անոնք ընկոյզի չափ մեծցան, կապուտցան եւ առաջին շողն ինկաւ մանուկին հոգիին մէջ:

— Մամա՛, կը տեսնեմ, ահա լոյսը, ի՛նչ գեղեցիկ է. եւ համբուրեց հրաշագործ ոտքերը:

— Մի՛ դառնաք Երուսաղէմ, գացէ՛ք ձեր երկիրը եւ փառք տուէ՛ք ճշմարիտ Աստուծոյ, ըսաւ Յիսուս:

— Բայց ո՞ւր գնաց, հարցուցին իրարու, հիմա հոս էր, մեզի հետ խօսեցաւ... ո՞ւր գնաց:

Չաւակ եւ ծնողք զրկուեցան երկար ժամանակ. Յարութեան լոյսն իջած էր իրենց մէջ:

— Մամա, լոյսը, լոյսը կը տեսնեմ. ըսէ՛ ո՞ր գոյնն է կարմիրը, ո՞րն է կանաչը, գեղի՞նը, կապո՞յտը: Մամա, ես երջանիկ եմ, լո՛յս, լո՛յս, լո՛յս...:

Մայրս շատ ծեր էր, ալ չէր կրնար մեր Լգոիի անտառները երթալ վայրի ելակ հաւաքելու: Ամէն օր ա՛խ կը քաշէր, յիշելով իր աղջիկութիւնը, երբ ուրախ ընկերուհիներու հետ սարերը կը բարձրանար մեր գեղջուկ երգերով եւ երեկոյեան կը վերադառնար կողովիկ մը լեցուն կարմիր ու բուրաւէտ ելակներով:

Մայրս գրեւ կարգալ չէր գիտեր, բայց ունէր բանաստեղծ հոգի մը, ինչպէս մեր լեռնային ժողովուրդը: Մաղիկները իր սրտին մէջ դրած էին փափկութիւն, առուակներու խոխոջները՝ մեղեդին, եւ զմբուխտէ պաշտերը՝ անմեղ պարզութիւն: Մեր լեռներու բնութիւնը շատ բաներ ըսած էր իրեն գեղեցկութեան եւ զգացմունքի մասին:

Երբ ուժերը տեղն էին, Ապրիլ 1ին սարը կը բարձրանար եւ փունջ մը ձիւնածաղիկ հաւաքելով կը բերէր տուն, կէսօրուան ճաշին սեղանի վրայ դնելով կ'ըսէր.

— Գարունը ձեզի հետ ըլլայ, զաւակներս:

Յետոյ մէկիկ մէկիկ կը համբուրէր մեզ, վեց եղբայրներ եւ երկու քոյրեր, խնկաւէտ օրհնութիւններ տալով մեզի:

— Ձեր մօր սիրտը միշտ ձեզի հետ ըլլայ, եղեւինի պէս բարձր ու կանաչ մնաք, հողը բունէք՝ ոսկի դառնայ, կ'ըսէր մեզի, գոգնոցով սրբելով իր թաց աչքերը:

Երբ այլեւս շատ ծեր էր ու չէր կրնար լեռը բարձրանալ, Ապրիլին մեզմէ կը խնդրէր որ փունջ մը ձիւնածաղիկ բերենք: Կը բերէինք: Նա ձեռքը կ'առնէր, կը հոտուըտար, կը շոյէր, կարծես երիտասարդութիւն մը կը զգար այդ թարմ ծաղիկներուն մէջէն, լեռնային դարունը իր երակներուն մէջ կը հոսէր:

— Գարունը ձեզի հետ ըլլայ, գաւակներս:

Ապա դողդոջուն ձեռքերով կը դաչէր իւրաքանչիւրիս սրտին, ի՞նչ կը փնտռէր, չեմ դիտեր, ի՞նչ մայրական զգացում գինք կը վառէր, կարծես թէ կ'ուզէր մեր սրտերուն ուժգին բարխումը լսել եւ զգալ մեր մէջ իր անցած դարունները:

Մայրերը վեցերորդ զգայարանք մըն ալ ունին որ զիրենք կը շղթայէ որդիներուն գերեզմանէն անդին ալ:

Անպայման ամէն մէկուս առանձին մաղթանք մը ունէր, բանաստեղծական բացատրութիւններով, մօր սրտի մաղթանք՝ զոր չէ կարելի երբեք մոռնալ: Մենք կը տեսնէինք որ նա հպարտ կը զգար ինքզինքը ութը գաւակներու մայր ըլլալուն:

— Մեր Լոռիի պէս լեռներ չկան, մեր գաւակներուն պէս կարիճ չկայ, մեր լազուարթ երկինքին պէս պարզ եւ մաքուր են, մեր մայրիներուն պէս հուժկու, մեռնիմ ձեր արեւին, սարի գաւակներ: Այս խօսքերը այնքան սրտով կ'արտասանէր որ մենք զրեթէ կու լայինք:

Չիմա ծեր էր մայրս, ալ չէր կրնար սարերը բարձրանալ եւ ձիւնածաղիկ հաւաքել, եւ կ'ուզէր որ դարնան իր խտրէ աթոռը դրան առջեւ զրուէր: Հոն նըստած, մշուշոտ աչքերով կը դիտէր ու կը դիտէր մեր անսահման անտառները, մեր բարձր լեռները՝ որոնք մայրիներու վերելէն կարծես երկնքին կը դաչին, մինչ

անտառուտ ձորակի մը կողքին կը տեսնուի Սանահնի եկեղեցիին յանդուզն գմբէթը:

— Մեռնիմ քեզի, Սուրբ Աստուածածին, կը հառաչէր յաճախ, երեսը կը խաչակնքէր, երբ եկեղեցիի դանդակը թախծօրէն կը հնչէր ձորերու մէջ, անշուշտ հին ուխտագնացութիւններ կը յիշէր:

Տարի մը եղանակը շատ ցուրտ դնաց, ձիւնը հաստ խաւերով տակաւին նստած էր սարերու եւ դաշտերու վրայ, Մարտ ամիսը վերջանալու մօտ էր: Հակառակ որ մեր տան մէջ օրացոյց չկար եւ մենք արեւով կ'արթըննայինք եւ արեւուն հետ կը ննջէինք, ծեր մայրս, չեմ դիտեր ինչ հաշիւով, կը զգար թէ Ապրիլը մօտ է: Գարձեալ մեզմէ փունջ մը ձիւնածաղիկ ուզեց:

— Թերեւս վերջին դարնանածաղիկն ըլլայ, ըսաւ խոր հառաչանքով:

Մենք շուարած էինք թէ ինչպէս պիտի կարենանք փունջ մը ձիւնածաղիկ բերել մեր մօրը, երբ ձիւնը դեռ նստած էր ամէն կողմ:

Ապրիլի մէկին առաւօտ, հինգերորդ եղբայրս մանչ գաւակ մը ունեցաւ.

— Ահաւասիկ այս տարուան ձիւնածաղիկը, ըսի եղբայրներուս:

Կէսօրուան ճաշին մանկիկը զրինք սեղանի մը վըրայ, երեսան ճչաց:

— Մայրիկ, ըսինք, Աստուած այս տարի մեզի այս ձիւնածաղիկը տուաւ:

Մայրս իր դողդոջուն ձեռքերով շոյեց փոքրիկին զլուխը, համբուրեց վարդի պէս այտերը եւ ըսաւ.

— Գարունը ձեզի հետ ըլլայ, գաւակներս: Ասիկա իմ կեանքիս վերջին դարնան ծաղիկն է:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
Արգինայի գանգակները	5
Եղբայր Պետրոս	17
Իմ նուէրս ընդունէ	37
Փոքրիկ կայծը	45
Ուրախ Դերենիկը	57
Արիւնոտ սուրը	65
Յարութեան լոյսը	77
Գարնան ծաղիկը	91